

XX muutuva keele päev

22. novembril 2024
Tartu Ülikoolis

2024

Muutuva keele päeva korraldatakse Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli ühistööna.

Korraldajad

Helle Metslang

Ilona Tragel

Reili Argus

Nele Karolin Teiva

Sisukord

20 muutuva keele päeva <i>Ilona Tragel</i>	4
ÜLDSEKTSIOON	5
Omadussõnade intensiivistamine eesti noortekeeles sajandi alguses ja praegu <i>Triin Aasa</i>	5
Kasse ja koere: ebastandardsete nimisõnavormide kasutamine eesti keeles <i>Mari Aigro, Triin Todesk, Annika Kängsepp</i>	7
Muutuvad lasteaianimed <i>Mariko FASTER</i>	9
Kujundlikkus grammatikat kujundamas <i>Külli Habicht</i>	10
Lõpp ja algus. Üksikdialoogide piirid varasemates ja praegustes netivestlustes <i>Tiit Hennoste, Kirsi Laanesoo-Kalk, Kristel Algvere, Andra Annuka-Loik, Kristiina Praakli, Andriela Rääbis, Piret Upser, Virve-Anneli Vihman</i>	12
Keelemudelid kui leksikograafi pisuhännad vanade sõnakujude tuvastamisel? <i>Madis Jürviste, Tiina Paet, Sven-Erik Soosaar</i>	13
Indefiniitpronoomenite keegi ja miski käändevormide varieerumine ja seda mõjutavad tegurid suulises keeles <i>Annika Kängsepp</i>	14
Eraldiseisvad miksud suulises vestluses <i>Kirsi Laanesoo-Kalk</i>	15
Ärgem rääkigem või ärme räägi? Keeldkõne mitmuse 1. isiku vormide varieerumine suulises eesti keeles <i>Liina Lindström, Sofia Kriuchkova, Georg Timoštšenko</i>	16
Kas jah ja jaa kasutus kinnitusküsimuste vastustes on muutumas? <i>Andriela Rääbis, Tiit Hennoste, Kirsi Laanesoo-Kalk</i>	17
Kohanimed muutumine ja jahimeeste kohanimed <i>Treisi metsas Evar Saar</i>	18
Mitu õ-d (ja ö-d) on saarte keeles? Vokaali õ hääldusest Saaremaa teismeliste kõne näitel <i>Pire Teras, Kristiina Praakli</i>	19
EESTI KEEL TEISE KEELENA. ÕPPIMINE JA ÕPETAMINE	21
Pildikirjelduskatse keeleomandamise andmete kogumise vahendina <i>Reili Argus, Andra Kütt-Leedis, Tiina Rүүtmaa</i>	22
Erinevate keeleõppemudelite mõju eesti keele kui teise keele õpitulemustele <i>Piret Baird, Reili Argus, Kristiina Bernhardt</i>	24
Kakskeelne aineõpe eestikeelsele õppele ülemineku ettevalmistajana <i>Kristiina Bernhardt</i>	25
Keeleteadlikkuse dünaamika ja selle uurimine <i>Annekatriin Kaivapalu, Sigrid Kaasik-Krogerus</i>	26
Eestikeelne aineõpe kui „võimatu missioon“ : muukeelsete vanemate vaade <i>Birute Klaas-Lang, Kristiina Praakli, Diana Vender</i>	27

Ideedest tegudeni: keelekohting, keelesõprus- ja tandemõpe Tartu Ülikoolis <i>Agnes Lea, Aive Mandel, Kulla Mellov, Kristiina Praakli</i>	28
Koolieelikute suulise kõne korpuse loomine digimängude toel <i>Kelly Lilles</i>	29
Kohatarinditest 8–11-aastaste laste õppijakeeles <i>Liina Lutsepp</i>	30
Rääkimisoskust arendavad õppetegevused B1-taseme eesti keele tundides <i>Katrin Mikk</i> 31	
<i>Ja no see kõik on lihtsalt nii huvitav, kõik need käänded ja. Motiveeritud keeleõppijate kogemused ja eelistused eesti keele grammatika õppimisel</i> <i>Raili Pool, Maarika Teral</i>	33
Muutuv keeleõpe muutuvas Eestis: suhtluspõhise keeleõppega ülikoolist üldhariduskooli <i>Kristiina Praakli, Aive Mandel, Birute Klaas-Lang, Kulla Mellov, Agnes Lea</i>	34
Eesti keelt teise keelena omandavate laste keeleoskusest ja selle arengust mitmekeelses klassis <i>Tiina Rüütmaa, Piret Baird</i>	36
LÕUNALÄÄNEMERESOOOME KEELEAREAAL: VARIEERUMINE, MUUTUSED, TÜPOLOOGIA	38
Polüfunktsionaalne sõna VÕI lõunaläänemeresoome keelealal <i>Helle Metslang, Miina Norvik, Karl Pajusalu, Eva Saar</i>	39
Läänemeresoome feminiinest ik-sufiksist eesti keeles <i>Loviisa Mänd, Szilárd Tibor Tóth</i> 41	
Läänemeresoome keeleala tüpoloogiline muutumine <i>Karl Pajusalu, Helle Metslang, Miina Norvik, Eva Saar, Pire Teras, Janek Vaab, Uldis Balodis</i>	42
/h/ lõuna-läänemeresoome keeltes <i>Pire Teras</i>	43
Suunamäärsõnade varieerumine lõunaestis keeles <i>Janek Vaab</i>	44
REEDEKLUBI 20. AKADEEMILISE ARUTLUSRINGI AASTAKÜMNED	45
Kohanimed järjepidevus ja muutused kui ajakaja Eesti kahe rannikuala näitel <i>Marit Alas</i>	46
Eesti-inglise kakskeelse lapse sisend- ja väljundkeelte osakaal ning koodivahetus pikiuuringus <i>Piret Baird</i>	47
Eesti keele sulghäälikute häälduse variatsioon <i>Liis Ermus</i>	48
Eesnimed mitmekultuurilistes perekondades <i>Annika Hussar</i>	49
(Konstruktsiooni) grammatika sõnastikus: miks, kellele ja kuidas <i>Jelena Kallas, Heete Sahkai, Ene Vainik, Geda Paulsen, Arvi Tavast, Kertu Saul, Raili Pool, Kristina Koppel</i>	50
Eesti keele verbide transitiivsuse skaala <i>Natalia Vaiss</i>	51

20 muutuva keele päeva

Ilona Tragel (Tartu Ülikool)

Muutuva keele päevad sündisid kahe Eesti Teadusfondi 2005. aastal alanud projekti koostöös: „Eesti keele grammatika ja sõnavara dünaamika 1990.–2000ndatel aastatel“ (Helle Metslang, TLÜ) ja „Eesti keele grammatilise süsteemi muutumine ja selle põhjused: keelemuutuste analüüs kasutuskontekstis“ (Ilona Tragel, TÜ) (Metslang, Tragel 2006). Esimesel muutuva keele päeval 4.11.2005 peeti 16 ettekannet, tänavu, 2024. aastal ootame 36 ettekannet 59 erinevalt autorilt. 20 aasta jooksul on ettekannete autoreid (koos 2024. aastaga) kokku 217 ja ettekandeid 343. Lisaks üldseksioonile on 20 aasta jooksul korraldatud 26 temaatilist töötuba, arutelupaneele ja eestikeelsete terminite aruteluseminare.

Ettekandes vaadatakse sügavamale sisse eespool esitatud arvudesse ning antakse ülevaade ettekandepäevadel käsitletud teemadest. Ühtlasi esitatakse ettekannete autorite sotsiaalse võrgustiku analüüs.

Kirjandus

Metslang, Helle & Ilona Tragel. 2006. Muutuva keele päev. *Keel ja Kirjandus* 2. 172–174.

ÜLDSEKTSIOON

Omadussõnade intensiivistamine eesti noortekeeles sajandi alguses ja praegu *Triin Aasa* (Tartu Ülikool)

Intensiivistajad on laiendid, mis muudavad intensiivistatava sõna kvaliteedi või määra astet abstraktsel intensiivsusskaalal (Bolinger 1972: 17; Quirk jt 1985: 590–599), nt *väga ilus, pisut nukker*. Eesti keeles on nende jaotus järgnev: suurt (nt *äretult, õudsel*), keskmist (nt *päris, üsna*) ja väikest (nt *natuke, pisut*) intensiivsust väljendavad, täielikkust (nt *absoluutselt, täiesti*) ja mittetäielikkust (nt *peaaegu, enam-vähem*) väljendavad sõnad (Erelt 2017: 408–410). Intensiivistajad on subjektiivsed keelevahendid (Athanasidou 2007: 557), mida kasutatakse näiteks emotsioonide väljendamiseks, liialdamiseks, keeleoskuse ja originaalsuse näitamiseks, põnevamaks jutustamiseks (Tagliamonte 2016: 82–83). Seejuures muutub intensiivistajate leksikaalne koosseis pidevalt, sest nende mõju nõrgeneb kasutuses, mistõttu tuleb asemele leida uued tugevamad sõnad (Stoffel 1901: 2). Vanad sõnad jäävad siiski ühel või teisel moel intensiivistajate sõnavarasse, mille tulemusel on selles üheaegselt nii vanu kui ka uusi kihte (Tagliamonte 2012: 320).

Vaatlemaks, mis on eesti keeles intensiivistajate kasutuses muutunud, võrdlen ettekandes omadussõnade intensiivistamist 1994.–2004. ja 2020.–2021. aasta 14–27-aastaste omavahelistes vestlustes. Täpsemalt analüüsin, millised muutused on toimunud sõnavaras, intensiivistajate kasutamise määras ja funktsioonides, kuidas mõjutavad intensiivistamist kõneleja sugu, omadussõna liik, süntaktiline positsioon ja semantiline kategooria. Kasutan selleks statistilistest meetoditest Pearsoni hii-ruut-testi, standarditud Pearsoni jääke, Craméri V statistikut ning logistilise regressiooni segamudeleid. Analüüsitav materjal on noortekeel, sest noored kasutavad intensiivistajaid enim (vt nt Ito, Tagliamonte 2003; Stratton 2020; Stratton, Sundquist 2022). Vestlused pärinevad suulise eesti keele korpusest (SEKK) ja teismeliste keele korpusest (TeKE).

Andmetest selgub, et SEKK-is on kõige sagedamini kasutatud sõnad *nii, väga, hästi* ja TeKE-s *nii, väga, suht* ning mõlemas andmestikus kasutatakse enim suurt intensiivsust väljendavaid sõnu. Intensiivistamismäär ei ole aastate jooksul noortekeeles statistiliselt oluliselt tõusnud. Sugu ei mõjuta intensiivistajate kasutust oluliselt, küll aga see, millisel süntaktilisel positsioonil laiendatud omadussõna lauses on, mis liiki see on ning millisesse semantilisse kategooriasse kuulub. Intensiivistajad esinevad peamiselt öeldistäitega ja iseseisvas fraasis¹ ning laiendavad enim psühholoogilisi omadusi (nt *tark, õnnelik, kuri*) ja hinnangut (nt *armas, ilus, range*) väljendavaid omadussõnu.

---

¹ Suulisele kõnele omane eraldi voorus või teise vooru sees loogilise terviku moodustav hinnang (EG 2023: 977).

Kirjandus

- Athanasiadou, Angeliki. 2007. On the subjectivity of intensifiers. *Language Sciences* 29(4). 554–565. <https://doi.org/10.1016/j.langsci.2007.01.009>.
- Bolinger, Dwight. 1972. *Degree Words*. Berlin/Boston, Germany: De Gruyter, Inc.
- EG 2023 = Metslang, Helle, Mati Ereht, Külli Habicht, Tiit Hennoste, Reet Kasik, Pire Teras, Annika Viht, Eva Liina Asu, Liina Lindström, Pärtel Lippus, Renate Pajusalu, Helen Plado, Andriela Rääbis, Ann Veismann. 2023. *Eesti grammatika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Ereht, Mati. 2017. Omadussõnafraas. In Mati Ereht & Helle Metslang (eds.), *Eesti keele süntaks* (Eesti keele varamu III), 405–415. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Ito, Rika & Sali Tagliamonte. 2003. *Well* weird, *right* dodgy, *very* strange, *really* cool: Layering and recycling in English intensifiers. *Language in Society* 32(2). 257–279. <https://doi.org/10.1017/S0047404503322055>.
- Quirk jt = Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech & Jan Svartvik. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Longman.
- SEKK = Tartu Ülikooli suulise ja arvutisuhtluse labori suulise eesti keele korpus. <http://doi.org/10.15155/1-00-0000-0000-0000-00077L>.
- Stoffel, Cornelis. 1901. *Intensives and down-toners; a study in English adverbs*. Heidelberg: C. Winter's universitätsbuchhandlung.
- Stratton, James M. 2020. Adjective Intensifiers in German. *Journal of Germanic Linguistics* 32(2). 183–215. <http://doi.org/10.1017/S1470542719000163>.
- Stratton, James M. & John D. Sundquist. 2022. A Variationist Sociolinguistic Analysis of Intensifiers in Oslo Norwegian. *Journal of Germanic Linguistics* 34(4). 385–419. <http://doi.org/10.1017/S1470542722000022>
- Tagliamonte, Sali. 2012. *Variationist Sociolinguistics*. Wiley-Blackwell.
- Tagliamonte, Sali A. 2016. *Teen talk: the language of adolescents*. Cambridge: Cambridge University Press. <http://doi.org/10.1075/jhl.20011.str>.
- TeKE = Vihman, Virve-Anneli, Maarja-Liisa Pilvik, Aive Mandel, Annika Kängsepp, Mari Aigro, Kadri Koreinik, Kristiina Praakli & Liina Lindström. 2023. *Eesti teismeliste keele korpus*. Eesti ja üldkeeleteaduse instituut, Tartu Ülikool. <https://doi.org/10.23673/re-455>

Kasse ja koere: ebastandardsete nimisõnavormide kasutamine eesti keeles

Mari Aigro, Triin Todesk, Annika Kängsepp (Tartu Ülikool)

Ebastandardne vormikasutus on sage uurimisteema lastekeeleuuringutes (Clark 2009, Blything et al 2014), kuid mitte täiskasvanute keelekasutusele keskenduvates uurimustes. Nõnda teame täiskasvanute ebastandardse keelekasutuse kohta hoopis vähem kui laste vormiüldistuste kohta. Väljamõeldud sõnu kasutavad uuringud on näidanud, et kõnelejad on sellistele sõnadele vorme luues muuhulgas mõjutatud sõnalõppude sagedustest (Dąbrowska 2008). Samuti teame, et teatud tüüpi semantika paneb keelekasutajad “keelevigadesse” tolerantsemalt suhtuma, näidates, et keelendi normingukohasus pole kasutajate jaoks täiesti must-valge küsimus (Ambridge jt 2008).

Eesti keele korpusandmed näitavad, et nimisõnade puhul on ebastandardised vormid kasutusel ning seda erinevate sagedustega (Tabel 1). Tegu ei ole väikse hulga keelekasutajatega, kes on puudulikult omandanud nimisõnade muutmise, vaid pigem süsteemisiseste survetega, mis soosivad teatud mustrite ebastandardset kasutust. Sellised mustrid on kõnekad sellest, millisel moel üks eesti keele kõneleja morfoloogiat hoiustab ja kasutab.

Tabel 1.

	Ebastandardne	Standardne	Ebastandardse vormi kasutus %
<i>elav</i> SG.ESS	<i>elavaina</i>	<i>elavatena</i>	92%
<i>kuurort</i> SG.PAR	<i>kuurortit</i>	<i>kuurorti</i>	64%
<i>nõbu</i> SG.KOM	<i>nõbuga</i>	<i>nõoga</i>	33%
<i>koer</i> PL.PAR	<i>koere</i>	<i>koeri/koerasid</i>	0.04%

Käesolev uuring põhineb 2021. aasta eesti keele ühendkorpuse (Koppel & Kallas 2022) andmestikul. Andmestikus on ebastandardised nimi- ja asesõnavormid (n = 991), millest igaüht on kasutatud korpuses vähemalt kümnel eri juhul. Me uurime, millised leksikaalsed, morfoloogilised ja sagedustega seotud tunnused mõjutavad ebastandardse vormi kasutussagedust ehk tõstavad tõenäosust, et kõnelejad valivad standardse vormi asemel ebastandardse. Vaadeldavate tunnuste hulka kuuluvad näiteks muuttüüp, elusus, konkreetsus aga ka sõna ja käände-arvu kombinatsiooni sagedused, samuti ka ebastandardse ja standardse sõnalõpu omadused (sagedus ja tüüpide arv, komplekssus). Uuringu tulemused on kasulikud nii rakenduslikus plaanis eesti keele õpetamise seisukohast kui ka keeleteaduslikus plaanis, sest võimaldavad teha järeldusi ja üldistusi kõnelejad pidevalt mõjutavate süsteemisiseste survete kohta.

Kirjandus

- Ambridge, Ben, Julian M. Pine, Caroline F. Rowland & Chris R. Young. 2008. The Effect of Verb Semantic Class and Verb Frequency (Entrenchment) on Children's and Adults' Graded Judgements of Argument-Structure Overgeneralization Errors. *Cognition*, 106(1). 87–129. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2006.12.015>
- Blything, Ryan P., Ben Ambridge & Elena V. M. Lieven. 2014. Children Use Statistics and Semantics in the Retreat from Overgeneralization. *PLoS ONE* 9(10). e110009. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0110009>
- Clark, Eve. 2009. *First Language Acquisition* (2nd ed). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dąbrowska, Ewa. 2008. The Effects of Frequency and Neighbourhood Density on Adult Speakers Productivity with Polish Case Inflections: An Empirical Test of Usage-Based Approaches to Morphology. *Journal of Memory and Language* 58(4). 931–951. <https://doi.org/10.1016/j.jml.2007.11.005>
- Koppel, Kristina & Jelena Kallas. 2022. Eesti keele ühendkorpuste sari 2013–2021: mahukaim eestikeelsete digitekstide kogu. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu Aastaraamat. Estonian Papers in Applied Linguistics* 18. 207–228. <https://doi.org/10.5128/ERYa18.12>

Muutuvad lasteaianimed

Mariko FASTER (Võru Instituut)

Esimene lasteaed Eestis nimega Väikelaste Hoiuasutus avati Tallinnas 1. augustil 1840 Elisabeth von Uexkülli eestvedamisel. Sellest ajast on lasteaia teenuse pakkumine järjest kasvanud ja laienenud ning saavutanud oma tipu 1970.–1980. aastatel, kui ehitati ja avati palju uusi lasteaedu, sest Eestimaal sündis palju lapsi. Tänapäeval näeme, et kahanevates maapiirkondades lasteaedu liidetakse, viiakse ühtse juhtimise alla või suletakse hoopis. Lasteaia kohtadest on puudus suuremates linnades, eriti Tallinnas. 19. sajandi hoiuasutusest on saanud lastepäevakodude kaudu „hoidu ja alushariduse omandamist võimaldav õppeasutus“. Igasugused ühiskondlikud ja hariduspoliitilised muutused on kaasa toonud ka muutusi lasteaianimedes.

Põhimõtteline muutus lasteaianimedes toimus pärast Eesti iseseisvumist. Kui Nõukogude ajal olid lasteaiaid ja rühmad nimetatud peamiselt numbrite, väiksem osa ka näiteks mingile tehasele kuulumise järgi, siis 1990. aastate lõpust alates algas lasteaedadele eraldi nimede andmine ning tähtsaks said erinevad teemad, nt muinasjututegelased. Enamik nimesid sisaldab tänapäeval üht või mitut kohanime (linn, küla, tänav vm), nt Tallinna Kristiine Lasteaed, ent paljud sisaldavad lisaks ka mingit spetsiaalset temaatilist nime, nt Valga Lasteaed Buratino, Tallinna Linnupesa Lasteaed. Rühmanimed võivad olla lasteaianimega temaatiliselt seotud, kuid pigem on rühmanimed seotud omavahel.

Pärast Eesti iseseisvumist on vähenenud venekeelsete lasteaedade hulk, järelejäänud on muutunud või muutumas eestikeelseteks, ent nende nimedest paistab venepäraste nimemudelite mõju. Deminutiivsed nimed, nt Kaseke on levinud pigem eesti-vene keelekontakti alal. Rahvuslik identiteet, kirjanduse ja looduse lembus paistavad eesti lasteaianimedest samuti, kuid tänapäevane popkultuur pigem mitte.

Ettekandes vaatlen peamiselt 20.–21. sajandi lasteaianimesid ja nendes toimunud muutusi sotsioonoomastilise ja etümoloogilise meetodi kaudu. Käsitlen regionaalsed eripärasid, rahvuslikku ja kohalikku identiteeti, linna-maa konteksti, nimemustreid, nimede tõlkimist jm 2023./2024. õppeaasta lasteaianimede põhjal kogu Eestist.

Kujundlikkus grammatikat kujundamas

Küll Habicht (Tartu Ülikool)

Ettekandes võtan taas vaatluse alla liitsete grammatikaüksuste kujunemise, mida oleme varem uurinud koos Anni Jürinega (Jürine, Habicht 2013) ja mida Anni Jürine käsitles põhjalikult oma doktoritöös (2016). Nendes uurimustes oli tähelepanu all kaassõnade „taaskasutus“ ja nende tsüklilise arengu mudel, mis kirjeldab mh liitkaassõnade kujunemist keeles olemas olevatest kaassõnafrasidest, nagu (kellegi) *käeall* või *seljataga*. Siinses ettekandes toon välja liitkaassõnade kujunemise teise tee: kujundlike liitnimisõnade ümberanalüüsi abstraktsema funktsiooniga grammatikaüksusteks, nt (valitsuste, sündmuste) *kiiluvees*, (kriisi, infoajastu) *lävepakul*. See protsess ilmestab kujundlikkuse kesksel rolli grammatiseerumises.

Kaassõna on eesti keeles avatud sõnaliik, mille koosseisu lisandub üksusi juba kasutusel olevate mallide eeskujul. Keeles toimivate metafooride toel näib üks selliseid võimalusi olevat ka uute liitkaassõnade teke kujundliku tähendusega liitnimisõnadest. Osa selliseid liitsõnu võivad olla ka tõkelaenuid. Liitkaassõnu ei ole grammatikates omaette struktuurirühmana esile toodud (*-poole*, *-pool*, *-poolt* põhiosaga kaassõnu on siiski näidetena nimetatud) (EG 2023: 747–751), kuid selle rühma lähemaks uurimiseks näib praegust keelekasutust arvestades põhjust olevat. Tekkestaadiumis liitkaassõnu leidub 2023. a eesti keele ühendkorpuse põhjal (Sketch Engine) juba arvestataval hulgal ja nende kujunemismehhanismide uurimine pakub hea võimaluse kujundlikkuse rolli hindamiseks grammatiseerumise algetapis.

Ettekande taustaks on kasutuspõhine lähenemine. Selle huvisfääris on mh kasutusjuhtude kaudu esile kerkiv grammatika (Bybee 2010, 2023), mille alla kuulub ka keeleüksuste grammatiseerumine (vt Heine, Kuteva 2007: 32–53). Korpusuuringu põhjal on võimalik jälgida kujunevate grammatikaüksuste kasutusümbrust (kollokaate) ja esinemissagedust (vt Wilson 2023), mis on grammatiseerumisprotsessi hindamisel olulised kriteeriumid.

Vaatluse all on mõni iseloomulik näide lokatiivses (seesütleva ja alalütleva) vormis liitsõnalistest üksustest, mis oma funktsioonilt on mõnes kontekstis tõlgendatavad kaassõnana. Sellised on näiteks *jalajälgedes* (1), *kiiluvees* (2), *pärituules*, *pingeväljas*; *lävepakul*, *tõusulainel*, *teekaardil*, *peopesal* (3). Kõigi nende puhul on näha a) tähenduse ülekannet ja üldistumist; b) levimist esialgsega võrreldes uudsesse grammatilisse ümbrusse.

(1) *Raudteeühendus Riia ja Pihkvaga soodustas eelkõige lina-, puidu- ja nahatööstuse arengut. Selle perioodi jalajälgedes käime osaliselt siiani.* (AEG)

(2) *Uue kinonädala filmiuudiste kiiluvees ja Eesti Film 100 vahendusel räägime kell 9.45 Kastna külast.* (AEG/VIIS)

(3) *Külastage meie külmaahela partneri LifeConEx veebilehte, et saada lisateavet rakenduse kohta. Kogu kriitiliste temperatuuritundlike saadetiste jälgimise jõud ja aruandlus teie peopesal.* (VALDAJA)

Ettekandes tutvustan uurimuse esialgseid tulemusi ja arutlen kujundlikkuse kui grammatikat kujundava mehhanismi edasise jälgimise võimaluste üle.

Kirjandus

- Bybee, Joan. 2023. What is Usage-Based Linguistics? In Manuel Díaz-Campos & Sonia Balasch (eds.), *The Handbook of Usage-Based Linguistics*, 9–29. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Bybee, Joan. 2010. *Language, Usage and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- EG 2023 = Helle Metslang, Mati Ereht, Külli Habicht, Tiit Hennoste, Reet Kasik, Pire Teras, Annika Viht, Eva Liina Asu, Liina Lindström, Pärtel Lippus, Renate Pajusalu, Helen Plado, Andriela Rääbis & Ann Veismann. *Eesti grammatika*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Heine, Bernd & Tania Kuteva. 2007. *The Genesis of Grammar. A Reconstruction*. Oxford: Oxford University Press.
- Jürine, Anni. 2016. *The Development of Complex Postpositions in Estonian: A Case of Grammaticalization via Lexicalization* (= Dissertationes philologiae estonicae Universitatis Tartuensis 38.). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Jürine, Anni & Külli Habicht. 2013. Kaassõnade tsükliline areng. *Keel ja Kirjandus* 10. 736–750. Sketch Engine. <https://www.sketchengine.eu>
- Wilson, Damián Vergara. 2023. Grammaticalization and Usage-Based approaches. In Manuel Díaz-Campos & Sonia Balasch (eds.), *The Handbook of Usage-Based Linguistics*, 233–246. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell.

Lõpp ja algus. Üksikdialoogide piirid varasemates ja praegustes netivestlustes

Tiit Hennoste, Kirsi Laanesoo-Kalk, Kristel Algvère, Andra Annuka-Loik, Kristiina Praakli, Andriela Rääbis, Piret Upser, Virve-Anneli Vihman (Tartu Ülikool)

Meie ettekande teemaks on netivestluste (instant message) alustamine ja lõpetamine. Meie uurimisküsimused on, millised suhtlustegevused esinevad vestluse alguses ja lõpus, milliste keeleliste vahenditega neid läbi viiakse ning mille poolest erinevad varasemate MSN-i vestluste ja praeguse aja tšätivestluste alustamised ja lõpetamised. Selleks analüüsime vestluse alguses ja lõpus olevad naabruspaare, näiteks tervitus- ja hüvastijätujärgendeid (A: *tsau* B: *pakaa*) või küsimusi ja naabruspaari lõpetavaid partikleid, mis märgivad teema ammendumist (A: *Tuled ka ss mingi 14 paiku trenni minuga?* B: *Yes* A: *Dav*).

Aja jooksul on muutunud tehnoloogia, nt MSN-i vestlustes olid eri aegadel samade inimeste vahel toimunud vestlused üksteisest eraldatud, uuema aja tšätivestlused moodustavad pideva voo, milles üks vestlus järgneb teisele. Samuti on muutunud inimeste suhtlusharjumused. Ettekandes analüüsime, kuidas need tegurid on mõjutanud üksikdialoogide piire.

Uurimismaterjaliks on MSN-i vestlused TÜ suulise ja arvutisuhtluse labori netivestluste kogust aastatest 2010 ja 2011 ja aastail 2020–2021 projekti „Teismeliste keel Eestis“ (TEKE) raames kogutud tšätivestlused. Uurimises järgime suhtluslingvistika printsiipe ja kasutame põhimeetodina vestlusanalüüsi.

Uurimus on tehtud projekti „Digiajastu keel: suulised ja tšätivestlused“ (EKKD-TA16) raames.

Keelemudelid kui leksikograafi pisuhännad vanade sõnakujude tuvastamisel?

Madis Jürviste, Tiina Paet, Sven-Erik Soosaar (Eesti Keele Instituut)

Ettekandes anname ülevaate oma uurimusest, kuidas suudavad praegu kasutusel olevad OpenAI, Anthropicu ja Google'i suured keelemudelid tuvastada eesti vana kirjakeele sõnakujusid. Võrdlesime neid suuri keelemudeleid, et teha kindlaks, milline mudel on kõige tõhusam meie ülesannete lahendamiseks. Uurimuse üks eesmärke oli selgitada, kuivõrd aitaks keelemudelite kasutamine automatiseerida sõnaraamatute koostamise tööd (meie uuringutes täpsemalt ajaloolise info otsinguid), et vähendada selleks kuluvat aega ja muid ressursse (vt ka Lew 2023:2; Jakubiček, Rundell 2023).

Ettekanne lähtub EKKD programmi „Suurte keelemudelite rakendamine leksikograafias: uued võimalused ja väljakutsed“ raames korraldatud eesti vanimate sõnastike märksõnade tuvastamise katsetest: kui tulemuslikult suudavad keelemudelid leida tänapäeva sõnakujudele vana kirjakeele vasteid? Kas keelemudelite abil saaks luua diakroonilisi andmestikke, mida kasutada üldkeele sõnaraamatutes ajaloolise kihistuse loomiseks?

Katsete käigus esitasime vana sõnavara osas eelnevalt trennimata keelemudelitele küsimusi 17. ja 18. sajandi sõnastikes (H. Stahl, J. Gutsclaff, H. Göseken, S. H. Vestring, A. T. Helle, A. W. Hupel) esinevate ametinimetuste, murdekeelendite ja vaimulikes tekstides kasutatud laensõnade kohta. Ettekandes tutvustame uurimuse esialgseid tulemusi, piiranguid, millega kokku puutusime, ja lahendusi. Käsitleme ka edasisi plaane, kuidas jätkata katseid laiendatud mahus ja sõnastikeülevalt, et varustada nüüdisvastetega vanu eesti keelt sisaldavaid sõnastikke.

Kirjandus

- Jakubiček, Miloš & Michael Rundell. 2023. The End of Lexicography? Can ChatGPT Outperform Current Tools for Post-Editing Lexicography? *Proceedings of the eLex 2023 Conference: Electronic Lexicography in the 21st Century*, 508-523. Brno: Lexical Computing.
- Lew, Robert. 2023. ChatGPT as a COBUILD lexicographer. *Humanit Soc Sci Commun* 10. 704. <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02119-6>

Indefiniitpronoomenite *keegi* ja *miski* käändevormide varieerumine ja seda mõjutavad tegurid suulises keeles

Annika Kängsepp (Tartu Ülikool)

Indefiniitpronoomenite *keegi*, *miski*, *kumbki* ja *ükski* käändevormides esineb varieeruvust, kus *-gi/-ki* võib paikneda nii käändelõpu järel (nt *kellelegi*), käändelõpu ees (nt *kellegile*), kahe käändelõpu vahel (nt *kellelegile*) kui ka käändelõpu ees ja järel (nt *kellegilegi*) (vt nt Rull 1917; Saareste 1923). Varieerumisel on tugev murdeline taust: vormid, kus liide paikneb käändelõpu järel, on olnud ajalooliselt levinud vaid Lõuna- ja Kirde-Eestis (Saareste 1955: 16; Alvre 1980: 542). Vaatamata sellele on *-gi/-ki* asukoht püsinud normikirjakeeles käändelõpu järel (vt ÕS 2018). Siiani on *-gi/-ki* asukoha varieerumist süstemaatiliselt uuritud vaid kirjaliku keele põhjal (vt Pant 2018; Pant 2020; Kängsepp 2024).

Et tänapäeva suulises keeles puudub ülevaade indefiniitpronoomenite käändevormide varieerumisest, on ettekande eesmärk kirjeldada pronoomenite *keegi* ja *miski* käändevormide varieerumise ulatust ja varieerumist mõjutavaid tegureid kahe praegu suurima eesti keele suulise kõne korpuse, Eesti Rahvusringhäälingu raadiosaadete korpuse (Lippus jt 2023a) ja Eesti taskuhäälingukorpuse (Lippus jt 2023b) põhjal.

Korpusuuringu tulemustest selgus, et pronoomeni *keegi* puhul paigutasid kõnelejad *-gi/-ki* käändelõpu järele (54,2%) ja mujale kui käändelõpu järele (45,8%) peaaegu võrdselt. *Miski* puhul oli nende vormide osakaal vastavalt 85,3% ja 14,7%. Kõiki varieerumise tegureid koos vaadates mõjutas käändevormide varieerumist *keegi* puhul enim kõnetempo ja *miski* puhul kõneliik. Samas näitas binomiaalse logistilise regressiooni segamudel, et 65% varieerumisest on seletatav kõnelejate individuaalsete erinevustega, mis tähendab, et vormikasutus sõltub suurel määral iga kõneleja isiklikest vormieelistustest.

Kirjandus

- Alvre, Paul. 1980. gi-liitelisist pronoomeneist. *Keel ja Kirjandus* 9. 539–543.
- Kängsepp, Annika. 2024 (ilmumas). Käändevormide varieerumine ja seda mõjutavad tegurid kirjalikus keeles indefiniitpronoomeni keegi näitel. *Keel ja Kirjandus* 11.
- Lippus, Pärtel, Tanel Alumäe, Siim Orasmaa, Katrin Tsepelina & Liina Lindström. 2023a. *Eesti Rahvusringhäälingu raadiosaadete korpus*. <https://doi.org/10.23673/re-441>
- Lippus, Pärtel, Tanel Alumäe, Siim Orasmaa, Maarja-Liisa Pilvik & Liina Lindström. 2023b. *Eesti taskuhäälingukorpus*. <https://doi.org/10.23673/re-445>
- Pant, Annika. 2018. *Asesõnade keegi, miski, kumbki käändevormide varieerumine eesti kirjakeeles*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/60560>
- Pant, Annika. 2020. *Pronoomenite keegi, miski, kumbki, ükski käändevormide kasutus tänapäeva eesti keeles*. Magistritöö. Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/68143>
- Rull, Aado. 1917. Kaas lõpp „gi“ ja ta kidurad kaimud. *Eesti Kirjandus* 2. 82–88.
- Saareste, Andrus. 1923. *Kellegile, mingit, kuskil*. *Eesti Keel* 4. 116–117.
- Saareste, Andrus. 1955. *Petit atlas des parlars estoniens. Väike eesti murdeatlas*. (Skripter utgivna av Kungl. Gustav Adolfs Akademien 28.) Uppsala: Almqvist & Wiksells.
- ÕS 2018 = *Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018*. (Ed.) Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Eraldiseisvad *miksid* suulises vestluses

Kirsi Laanesoo-Kalk (Tartu Ülikool)

Ettekande teema on omaette kõnevooru moodustavad *miksid* suulises vestluses. Uurimuses otsin vastuseid järgmistele küsimustele. Millises suhtlusjärjendis eraldiseisvad *miksid* esinevad? Kuidas vestluskaaslased *miks*idele reageerivad? Millist rolli eraldiseisvad *miksid* eesti suhtluses täidavad?

Materjal on kogutud Tartu Ülikooli suulise eesti keele kopusest ja materjaliks on argised telefonivestlused. Ettekanne põhineb 23 *miksi* ja nende reaktsioonide kvalitatiivsel analüüsil. Analüüsis järgin suhtluslingvistika põhimõtteid.

Uurimus on jätkuks *miks*-küsilause uurimusele (Laanesoo 2017), mille peamiseks tulemuseks oli see, et nii *miks*-küsilause esitajad ise kui ka vestluskaaslased tõlgendavad *miks*-küsilauseid hoiakulistena. Eraldiseisvate *miks*ide analüüsi esmased tulemused näitavad, et kuigi neile vastatakse tihti info andmisega, mis näitab, et neid tõlgendatakse infoküsimusena, võivad aadressaadid ka eraldiseisvates *miks*ides siiski näha teatud hoiakut, mis kajastub enda õigustamises.

Lisaks näitab analüüs, et eraldiseisvad *miksid* tulevad esile järgmistes suhtlusjärjendites:

- Küsimus– mitte-eelistatud vastus
- Ettepanek – keeldumine (mitte-eelistatud reaktsioon)
- Parandustes
- Jutustuses

Ettekandes analüüsin ja kirjeldan kõiki neid juhte ja järjendeid lähemalt.

Kirjandus

Laanesoo, Kirsi. 2017. A miks sa torusse ei räägi? Miks-küsilausetega tehtavad suhtlustegevused argitelefoni vestlustes. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat. Estonian Papers in Applied Linguistics* 13. 89–105. <http://dx.doi.org/10.5128/ERYa13.06>

Uurimus on tehtud projekti „Digiajastu keel: suulised ja täti vestlused“ (EKKD-TA16) raames.

Ärgem rääkigem või ärme räägi? Keeldkõne mitmuse 1. isiku vormide varieerumine suulises eesti keeles

Liina Lindström, Sofia Kriuchkova, Georg Timoštšenko (Tartu Ülikool)

Eesti keeles on saab mitmuse 1. isiku imperatiivi eitavat vormi moodustada mitmeti ja see on tõenäoliselt seotud keelemuutusega: varasem *ärgem tehkem* -tüüpi konstruktsioonile on lisandunud *ärme teeme* ja *ärme tee*. Kirjutatud keeles kaasneb sellega ulatuslik varieerumine, milles varieerub nii eitussõna ise (*ärgem ~ärme*) kui ka põhiverbi lõpp: *-gem/kem, -me/me, -ke/ge, -ku/gu*, lõputa jne (Lindström 2023; Erelt 2012). Lindström (2023) on leidnud, et kirjutatud keeles on lõputa konstruktsiooni (*ärme + 0*) kasutus tasapisi kasvanud, seda nii *ärgem + kem* kui ka *ärme + me* arvel. Sellegipoolest on *ärgem + kem* jätkuvalt kasutuses, eriti teatud verbidega – kõige sagedamini esineb see verbiga *unustama*, mille puhul võib rääkida konstruktsiooni kinnistumisest retoorilises funktsioonis, mida võib kirjeldada meeldetuletuse või tähelepanu juhtimise vahendina. Sel puhul ei kuulu kõneleja tavaliselt ise ka käsu adreassaatide hulka. (Lindström 2023)

Ettekandes vaatleme lähemalt samade vormide kasutust suulises kõnes. Kuivõrd argivestlustes on see konstruktsioon harv, oleme materjali võtnud kahest suurest suulisest korpusest: ERRi raadiosaadete korpusest (Lippus, Alumäe, Orasmaa, Tsepelina jt 2023) ja taskuhäälingute korpusest (Lippus, Alumäe, Orasmaa, Pilvik jt. 2023). Kummastki korpusest on võetud võrreldava mahuga valim lauseid, milles esineb eitussõna *ärme* või *ärgem* koos põhiverbiga.

Ettekandes võrdleme konstruktsioonide esinemissagedusi ning eitusverbi ja põhiverbi vormi kombinatsioonide esinemist kahes suulisest korpuses omavahel ja kirjakeele korpusega (toetudes Lindström 2023 andmetele). Analüüsime lähemalt konstruktsioonide kasutusfunktsiooni ning konstruktsioonide omavahelist tööjaotust. Lisaks analüüsime konstruktsiooni valikut mõjutavaid tegureid (nt kõneleja sugu, põhiverbi lemma, põhiverbi kaugus eitussõnast, kõneleja kuulumine keelu mõjualasse, keelu toimimine kõnesituatsiooni sees või väljas), kasutades mitmetunnuselise analüüsi meetodeid. Esialgused andmed näitavad, et ootuspäraselt on suulistes korpustes vähem vanemat *ärgem + kem* konstruktsiooni kasutust kui kirjalikus keelekasutuses ning erinevusi on ka ERRi ja taskuhäälingute korpuse vahel.

Kirjandus

- Erelt, Mati. 2012. Keeldkõne vormidest. *Emakeele Seltsi Aastaraamat* 58(1). 30–38. <https://doi.org/10.3176/esa58.02>.
- Lindström, Liina. 2023. Keeldkõne mitmuse 1. isiku vormide varieerumine ja tüpoloogiline keelemuutus: kas probleem keelekorralduse jaoks? *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 14(1). <https://doi.org/10.12697/jeful.2023.14.1.07>.
- Lippus, Pärtel, Tanel Alumäe, Siim Orasmaa, Maarja-Liisa Pilvik & Liina Lindström. 2023. *Eesti taskuhäälingukorpus*. <https://doi.org/10.23673/RE-445>
- Lippus, Pärtel, Tanel Alumäe, Siim Orasmaa, Katrin Tsepelina & Liina Lindström. 2023. *Eesti Rahvusringhäälingu raadiosaadete korpus*. <https://doi.org/10.23673/RE-441>.

Kas jah ja jaa kasutus kinnitusküsimuste vastustes on muutumas?

Andriela Rääbis, Tiit Hennoste, Kirsi Laanesoo-Kalk (Tartu Ülikool)

Ettekandes uuritakse partiklite *jah* ja *jaa* kasutust kinnitusküsimuse lihtvastusena noortekeeles. Uurimismaterjali moodustab kümme 10–13-aastaste noorte dialoogi, mis on kogutud aastail 2020–2021 projekti „Teismeliste keel Eestis“ raames. Võrdlusmaterjaliks on täiskasvanute vestlused TÜ suulise eesti keele korpusest aastaist 1996–2015.

Varasema uurimuse kohaselt (Hennoste jt 2023) vastatakse *jah* nii neutraalsele kui hoiakulisele küsimusele ning küsimuse-vastuse järjend suletakse (näide 1). *Jaa* järgneb küsimusele, mis väljendab üllatust või kahtlust selle suhtes, mida partner oma eelmises voorus oli öelnud. Pärast *jaa*-d arendatakse järjendit edasi: küsija soovib lisainfot, annab hinnangu või tugevdab uskumatust (näide 2).

(1)

H: et=ee (.) `millal nad `tulevad.

(0.5)

V: nooh, `südaöö paiku vast.=

H: =`südaöö paiku alles jah.

V: jah.

H: aga `omme olete `kodus muidu põhimõtteliselt=vä.

(2)

V: mingeid `vaatlejaid ei olnud, aind `Jüri ja see

H: `ei, see `politseist oli `ka.

V: oli `ka=vä.

H: jaa.

V: tegelt `ka=vä.

H: too kont`rollis (.) meid.

V: aa, meil `küll minu=meelest ei `olnud.

Esmased tulemused näitavad, et noorte vestlustes on *jah*-i kasutus oluliselt väiksem kui täiskasvanute vestlustes (*jah* 7 vs *jaa* 51 korda, täiskasvanute vestlustes *jah* 72 vs *jaa* 54 korda). Ettekandes vaatleme, millistele küsimustele vastatakse *jah* ja millistele *jaa* ning kuidas partiklid mõjutavad järjendi jätkamist või sulgemist.

Kirjandus

Hennoste, Tiit, Andriela Rääbis, Andra Rumm & Kirsi Laanesoo. 2023. The division of labor between the particles *jah* and *jaa* ‘yes’ as responses to requests for confirmation in Estonian. In Galina Bolden, John Heritage & Marja-Leena Sorjonen (eds.), *Responding to Polar Questions across Languages and Contexts*, 210–238. Amsterdam: John Benjamins.

Uurimus on tehtud projekti „Digiajastu keel: suulised ja tähtvestlused“ (EKKD-TA16) raames.

Kohanime muutumine ja jahimeeste kohanimed Treisi metsas

Evar Saar (Võru Instituut)

Tutvustan ettekandes uurimust, mille materjaliks on ühe kompakitse Võrumaa metsa kohanimed neljast perioodist. Materjal on kogutud

- 1) 1815. aasta kaardilt,
- 2) 1870. aastate kaartidelt,
- 3) metsa lähedal elavate kohalike elanike suulisest nimekasutusest aastail 1996.–2003,
- 4) jahisektsiooni liikmete erinevate põlvkondade erinevast kohanimikasutusest aastal 2023.

Treisi on eriline metsas leiduvate kohanimede juhtum selle poolest, et küllalt suur osa kolme vana kaardi kohanimedest on tänapäevani suulises teadmises säilinud. Jahimehed on just selle metsamassiivi erilisusest teadlikud, nad teavad ja väärtustavad põliseid kohanimedid, kuigi praktiline nimekasutus erineb neile tuntud vanematest kohanimedest.

Ka vanad kaardistused peegeldavad mõningal määral metsa kasutamise muutumist 19. sajandil. Vaabina mõisa 1815. a kaart esitab peamiselt heinamaade ja vooluveekogude nimesid. 1870-ndatel on esiplaanile tõusnud puitu andev metsamajandus, kogu mets on jagatud nummerdatud lankideks ja kaart esitab peamiselt metsaosade nimesid.

20. sajandi lõpul küsitletud keelejuhtide suhe metsaga oli elu jooksul mitmekesine – nad olid teinud heina kitsastel metsaheinamaadel, varunud puitu riiginormi täitmiseks ja enda majapidamiste jaoks, osa neist olid olnud metsavahid ja osa ka jahimehed.

Jahimeeste kohanimevajadusel on oma eripära: nimesid vajatakse ajukahiks piiratud alade ehk mastide nimetamiseks ja masti ümbritseva küttiliini kohtade jaoks. Sellega seoses on suurima tähtsuse saanud sihiteede ja masti käänukohtade nimed. Vanad mikrotoponüümid metsas on olulised kui nimetusalsused mastinimede jaoks, aga primaarseid kohti ei pruugita enam tunda.

Vaatlen ettekandes ka seda, kuidas jahisektsiooni nooremad liikmed õpivad kohanimedid, millist tüüpi nimesid on kõige hõlpsam õppida ja milline roll on nimedega kaasas käivatel lugudel.

Lisaks vaatlen ka seda, kuidas praegu põlvkonniti toimuv keelevahetus võru keelelt eesti ühiskeelele mõjutab jahimeeste kohanimedid – millised keelejooned nimedes muutuvad takistuseta, mis säilib kauem ja paremini ning milline osa nimedest ja jahiterminiteest pärandub muutumatult regionaalse varjundiga erialakeelde.

Mitu *õ*-d (ja *ö*-d) on saarte keeles? Vokaali *õ* hääldusest Saaremaa teismeliste kõne näitel *Pire Teras, Kristiina Praakli* (Tartu Ülikool)

Teismelised kui innovaatilised ja loomingulised keelekasutajad pakuvad keeleteadlastele huvi paljudel põhjustel (lähemalt Praakli 2022). Paikkondlike keelte puhul võimaldavad teismelistelt kogutud suulised andmed analüüsida teiste küsimuste seas ka kohalikke hääldusnähtusi. Ettekandes võtame vaatluse alla vokaali *õ* häälduse saarte aktsendi näitena Saaremaa teismeliste keeles.

Vokaal *õ* on suurima varieeruvusega vokaal eesti keeles (Praakli, Pae 2021; Praakli, Teras 2024). Saaremaa suulise kõne puhul valisime vokaali *õ* uurimisobjektiks põhjusel, et *õ* eespoolsemaks muutumine ja labialiseerumine on üks kesksemaid saarte aktsendi tunnuseid; samuti varieerub *õ* hääldus Saaremaa idaosa ning lääne- ja keskosa vahel (Niit 2004: 57; Niit 2006). Ettekande fookuses on küsimus: kuivõrd varieerub on *õ* hääldus Saaremaa teismeliste häälduses? Ettekandel on kaks eesmärki: näidata teostatud analüüsides põhjal vokaali *õ* eri hääldusvariante (ühiskeelsemad ja saartepärasemad variandid); teiseks, tuua esile *õ* häälduse varieerumise analüüsiga seotud metodoloogilisi küsimusi. Varasemad andmed *õ* häälduse varieerumisest saarte keeles põhinevad kuuldelistel tähelepanekutel (nt Grünthal 1910, 1911; Kaljo 1928a, 1928b), esimesed akustilis-foneetilised uurimused saarte murde vokaalide kohta on teinud Ellen Niit (2005, 2006, 2007).

Ettekande ainestikuna kasutame teadusprojekti „Teismeliste keel Eestis“ (TeKE, 2020–2023; vt Mandel 2022) suulise kõne korpuse Saaremaalt kogutud salvestisi (kokku 97 tundi, neist 26 tundi Saaremaalt). Ettekande akustilised analüüsid (*õ*, *ö* ja *o*) on teostatud 120-minutilise helisalvestise põhjal, kõnelejateks ja salvestuse tegijateks on kaks 12-aastast Saaremaalt pärit poissi. Vestluste helifailid on transkribeeritud ELAN-i annotatsioonitarkvara abil, akustiline analüüs on teostatud programmiga Praat (Boersma, Weenink 2022), statistiline analüüs programmiga R.

Sarnaselt Ellen Niidi akustilis-foneetilise uuringuga (2005, 2006) näitame, et vokaali *õ* eripärane hääldus, *õ* labialiseerumine markeerib saarte aktsendi olemasolu mõlemal keelejuhil, kuid varieerub olulisel määral idiolektiti. Teisalt nähtub vokaalide *õ* ja *ö* akustilisest analüüsist, et saartepärane hääldus on mõlemat vokaali teineteisele lähemale toonud: *õ* hääldus on lähenenud *ö* hääldusele, samas on ka vokaali *ö* hääldus muutunud tagapoolsemaks. Sestap võib ka küsida, mitu *õ*-d ja *ö*-d on saarte keeles.

Kirjandus

- Boersma, Paul & David Weenink. 2022. *Praat: doing phonetics by computer* [Computer program]. <http://www.praat.org/>.
- Grünthal, Villem. 1910. Aruanne murde uurimiste üle Saaremaal. *Eesti Kirjandus* 1, 7. 27–31, 277–288.
- Grünthal, Villem. 1911. Aruanne murrete uurimisest Saaremaal. *Eesti Kirjandus* 2. 61–65.
- ELAN [Computer software] 2022. Max Planck Institute for Psycholinguistics, The Language Archive. Nijmegen. <https://archive.mpi.nl/tla/elan>.
- Kaljo, Theodor. 1928a. *õ- ja ö-hääliku vahepiir Saaremaal*. Laudaturitöö. Tartu Ülikooli eesti murrete ja sugulaskeelte arhiiv. <https://murdearhiiv.ut.ee/naita.php?t=kasikiri&id=1419>.
- Kaljo, Theodor. 1928b. *õ- ja ö-hääliku vahepiirist Saaremaal*. *Keel ja Kirjandus* 7–8. 112–118.

- Mandel, Aive, Kristiina Praakli, Virve-Anneli Vihman & Kadri Koreinik. 2022. Rahvateadusega noortekeelt kogumas. *Oma Keel* 1. 16–21.
- Niit, Ellen. 2004. Eesti keele piirkondlikud aktsendid. *Lähivertailuja 15 = VIRSU II. Suomi ja viro kohdekielenä. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisu* 24, 50–61. Oulu: Oulun Yliopisto.
- Niit, Ellen. 2005. Vowels in Initial Syllables in Saaremaa. *Linguistica Uralica* 41(2). 113–122. <https://doi.org/10.3176/lu.2005.2.05>.
- Niit, Ellen. 2006. Esisilbi vokaalide hääldusest Saaremaal. *Lähivertailuja 17. = Jyväskylä Studies in Humanities* 53, 217–229. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Niit, Ellen. 2007. Vowels in Word-Initial Syllables in Muhu Estonian. *Linguistica Uralica* 43(4). 241–249. <https://doi.org/10.3176/lu.2007.4.01>.
- Praakli, Kristiina. 2022. Sissevaade noortekeele uurimisse Eestis. Üldist ja üksikasjalikku. *Keel ja Kirjandus* 11. 1014–1030. <https://doi.org/10.54013/kk779a3>.
- Praakli, Kristiina & Taavi Pae. 2021. Õ. *Keel ja Kirjandus* 12. 1035–1057. <https://doi.org/10.54013/kk768a1>.
- Praakli, Kristiina & Pire Teras. 2024. Sissevaade noore kuressaarlase keelekasutusse: õ häälduse lähivaatlus. In Karl Pajusalu & Jüri Viikberg (eds.), *Saarte keeled. Ellen Niidi juubeliraamat* (Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 83), 80–93. Tallinn: Emakeele Selts.
- R Core Team 2022. *R: A Language and Environment for Statistical Computing*. Vienna, Austria. <https://www.R-project.org/>.

EESTI KEEL TEISE KEELENA. ÕPPIMINE JA ÕPETAMINE

Korraldaja Reili Argus

Sellest õppeaastast algas Eestis üleminek eestikeelsele haridusele. Seetõttu on eesti keele kui teise keele omandamisega seotud teemad senisest enam nii hariduspoliitikute, õpetajate kui ka lingvistide huvi keskmes. Vaatamata teema aktuaalsusele napib eesti keele kui teise keele omandamist ja õpetamist käsitlevaid uurimusi. Eriti vähe on uuringuid noorte keeleõppijate eesti keele oskuse arengu kohta. Samuti on alauuritud grammatiliste struktuuride omandamisega seotu. Ometi on õppijakeele uuringutega saadav info mitte ainult teoreetilisemat laadi teadmiste lünkade täitmiseks, vaid ka oluliseks sisendiks nii õppematerjalide koostamiseks kui ka koolitustegevuste planeerimiseks.

Tööpatta on oodatud ettekanded eesti keele omandamise kohta eri vanuses õppijail, eesti keele kui esimese ja kui teise keele omandamise võrdlusi, samuti grammatika ja leksikaalsete vahendite omandamise kohta. Ootame ka ettekandeid, mis vaatlevad eesti keele kui teise keele õpetamist, nii kitsamalt õpetaja või kasutatavate meetodite kui ka laiemalt näiteks kooli ehk koolis rakendatava keeleõppemudeliga suhestatuna. Lisaks on oodatud ettekandeid mitme keele omandamisega seotud teemadel, nt selle kohta, kuidas muud keeled, sh lapse ema/kodu/päritolukeel eesti keele kõrvale n-ö ära mahuvad.

Pildikirjelduskatse keeleomandamise andmete kogumise vahendina

Reili Argus, Andra Kütt-Leedis, Tiina Rüütmaa (Tallinna Ülikool)

Õppijakeele sõnavara ja selle omandamise uurimiseks on kasutatud nii sekkumisuuringuid (vt nt Hjetland jt 2023), sõnavaratest (vt Puteri 2022) kui ka päevikuvormis enesehindamist (nt Luchini, Ferreira 2023). Grammatiliste konstruktsioonide omandamist on samuti uuritud nt sekkumisuuringutega (nt Pattemore 2022), pildikirjelduskatse ja õppijate suuliste vastuste (nt Hall 2010, Lesonen jt 2020) põhjal. Ettekandes analüüsitav pildikirjelduskatse (vt kirjeldust Kütt-Leedis 2023) töötati välja eesmärgiga saada andmeid laste vaba tekstilooime kohta. Meetodi oluliseks plussiks võib pidada seda, et andmeid saab sõnade ja konstruktsioonide reaalse kasutuse kohta tekstis võimaldades hõlpsalt hinnata nii üks- kui ka mitmekeelse lapse keeleoskust. Katsedisain on lihtne: lapsel tuleb kirjeldada üht detailirohket pilti, kirjeldus lindistatakse ja analüüsitakse hiljem vastavalt kitsamatele uurimiseesmärkidele.

Katset on andmekogumismeetodina kasutatud eelkõige programmi „Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis“ raames eesti keelt teise keelena omandavate laste keeleoskuse analüüsimiseks (kokku 3 korral). Saadud tulemusi on võrreldud ka 8–10-aastaste eesti keelt esimese keelena (n = 20) kõnelevate laste pildikirjelduste andmetega (Kütt-Leedis 2023).

Projektiõpilastelt kogutud andmete põhjal on analüüsitud eesti keelt teise keelena omandavate laste sõnavara ning konstruktsioonide omandamist (Argus, Rüütmaa 2024), eesti keelt emakeelena kõnelevate laste andmete põhjal sõnavara sõnaliigilist jaotumust ning võrreldud saadud andmeid eesti keelt teise keelena omandavate laste andmetega.

Ettekandes vaadeldakse pildikirjelduskatset kui laste keeleoskuse mõõtmise meetodilist vahendit, analüüsides nii eesti keelt esimese kui ka teise keelena omandavate laste tulemusi sõnavara ja konstruktsioonide lõikes.

Pildikirjelduskatse peamisteks tugevusteks võib pidada seda, et õpilase areng keeleomandamise algtasemel on katsetulemuste põhjal selgelt näha ja seda nii sõnavara kui ka konstruktsioonide tasandil. Mõlemal juhul näeme mitte ainult kvantitatiivset ehk lekseemide ja konstruktsioonide hulga kasvu, vaid ka sõnavara sõnaliigilise jaotumise, sõnade struktuuri ja ning konstruktsioonide kompleksuse kasvu.

Katse nõrgaks küljeks võib pidada seda, et lähtuvalt pildist tuleb sõnavara tasandil n-ö piir ette: kirjeldamisel on võimalik kasutada neid sõnu, mis tähistavad pildil kujutatud objekte (samas on eri lastel väga erineva suurusega sõnavara); igapäevategevusi kujutav pilt ei eelda ka keerukaid grammatilisi konstruktsioone. Niisiis on selle katsega keeruline koguda andmeid A-tasemest kõrgema keeleoskuse kohta; parema keeleoskusega lapsed ei ole eriti motiveeritud sama katset tegema mitu korda järjest, mistõttu nende tulemused võivad isegi langeda. Pildikirjelduskatse sobib nii sõnavara- kui konstruktsioonitasandi keeleoskuse arengu monitoorimiseks A-tasemel ja ka nooremate emakeelsete õpilaste puhul ning annab õpetajale infot selle kohta, mida ühe või teise lapse keeleoskuses arendada tuleks, uurijale aga väärtuslikku materjali keeleoskuse arengu analüüsiks.

Kirjandus

- Argus, Reili & Tiina Rüütmaa. 2024. Sõnavara ja konstruktsioonide areng eesti keelt teise keelena omandava noore õppija kõnes aasta jooksul. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat. Estonian Papers in Applied Linguistics* 10. 5–24
- Hall, Timothy. 2010. L2 Learner-Made Formulaic Expressions and Constructions. *Studies in Applied Linguistics and TESOL* 10(2). <https://doi.org/10.7916/salt.v10i2.1427>
- Hjetland, Hanne Næss, Hilde Hofslundsengen, Marianne Klem, Jannicke Karlsen, Åste Mjelve Hagen, Liv Inger Engevik, Esther Geva, Courtenay Frazier Norbury, May-Britt Monsrud & Kari-Anne B. Næss. 2023. Vocabulary interventions for second language (L2) learners up to six years of age. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 8. CD014890. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD014890.pub2>
- Kütt-Leedis, Andra. 2023. Eesti keelt esimese ja teise keelena kõnelevate laste sõnavara pildikirjelduskatse põhjal. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 69. 107–131.
- Lesonen, Sirkku, Rasmus Steinkrauss, Minna Suni & Marjolijn Verspoor. 2020. Lexically specific vs. productive constructions in L2 Finnish. *Language and Cognition* 12(3). 526–563. <https://doi.org/10.1017/langcog.2020.12>.
- Luchini, Pedro Luis & Gabriela Marie Ferreiro. 2023. Second Language Vocabulary Teaching and Learning: Inspecting Alternatives and Analyzing Results Luchini. *Athens Journal of Philology* 10(2). 83–100.
- Pattemore, Anastasia. 2022. *Learning grammatical constructions from audio-visual input*. Barcelona. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.36540.72324>.
- Puteri, Celiacika Gustisiwi. 2022. Second language acquisition: students' vocabulary size and their strategies for retaining it. *Aksara* 23(1).

Erinevate keeleõppemudelite mõju eesti keele kui teise keele õpitulemustele

Piret Baird, Reili Argus, Kristiina Bernhardt (Tallinna Ülikool)

Eestis ja mujal maailmas on koolides üha enam lapsi, kelle kodune keel erineb õppekeelest ning kelle keeleõpe vajab sihipärast toetamist. 2020. aasta sügisel algatas Haridus- ja Teadusministeerium projekti “Professionaalne eestikeelne õpetaja põhikoolis”, mille eesmärk oli pakkuda tuge õpetajatele, kelle klassides õpivad muu kodukeelega õpilased (vt täpsem kirjeldus Argus 2022). Projekti raames töötasid koolid välja oma vajadustega sobivad keeleõppemudelid ning jälgiti projektiklasside õpilaste keeleoskuse arengut. Uuringud teistes riikides (nt Maier jt 2016) on näidanud, et kooli keeleõppekorraldus mõjutab laste keeleoskust, kuid Eestis pole seda varem põhjalikult uuritud.

Käesoleva uuringu eesmärk on analüüsida projektis osalenud muu kodukeelega esimese kooliastme õpilaste keeleõppe tulemuste seoseid kasutusel olevate keeleõppemudelitega. Uuringus jaotati projektis osalenud koolid (34 klassikomplekti) viide gruppi, lähtudes keeleõppemudelitest: 1) eestikeelne kool, kus klassis on vähe muukeelseid õpilasi; 2) eestikeelne kool, kus enamik õpilasi on muukeelsed; 3) venekeelne kool, kus kõik ained on eesti keeles; 4) venekeelne kool, kus osa aineid õpetatakse eesti ja osa vene keeles; 5) venekeelne kool, kus toimuvad kakskeelsed tunnid. Seejärel võrreldi ja analüüsiti keeleõppemudeli 2020. ja 2021. aastal eesti keelt õppima asunud 7–9-aastaste laste (n=531) 2024. aasta kevadel tehtud grammatiliste kategooriate testi tulemusi.

Tulemused näitavad, et eestikeelsete koolide projektiklasside muu kodukeelega õpilaste grammatilised oskused on paremad kui venekeelsete koolide projektiklasside õpilastel. Erinevate keeleõppemudelitega venekeelsete koolide õpilaste eesti keele grammatiliste kategooriate testi tulemuste vahel puudub statistiliselt oluline erinevus. Ettekandes analüüsime tulemuste võimalikke põhjuseid.

Kirjandus

- Argus, Reili. 2022. Eesti keele õppe toetamisest mitmekeelsetes klassides. *Oma keel* 44(1). 54–59.
- Maier, E., L. Neubauer, K. Ponto, S. Couve de Murville & K. Kersten. 2016. Assessing linguistic levels of L2 English in primary school programs. *Developing, Modelling and Assessing Second Languages*. 163.

Kakskeelne aineõpe eestikeelsele õppele ülemineku ettevalmistajana

Kristiina Bernhardt (Tallinna Ülikool)

Ettekanne kirjeldab kakskeelset (eesti ja vene k) õpet I kooliastme mitmekeelses klassis Haridus- ja Teadusministeeriumi projektis “Professionaalne eestikeelne õpetaja põhikoolis” (projektist lähemalt Argus, 2022). Tegemist on kakskeelse üleminekuõppe mudeliga (ingl k transitional bilingual education, TBE, Slavin & Cheung, 2005), mis on üks kakskeelse õppe alaliike. Kakskeelse üleminekuõppe käigus suurendatakse järk-järgult sihtkeele osakaalu tundides, toetudes samas õpilase esimesele keelele.

Fookuses on kakskeelse tunni kirjeldamine: a) kui suur on kummagi keele osakaal, b) milline on kummagi keele funktsioon ainetunnis. Kirjelduse aluseks on projekti käigus kogutud kakskeelsete tundide salvestused, mida analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil.

Esmased tulemused näitavad, et eesti ja vene keelt kasutatakse tundides eri funktsioonides ja eri mahus ning iga õpetajate tandem on välja töötanud oma koostöömudeli. Uuringust saadud tulemused aitavad senistel nn venekeelsetel koolidel valmistuda eestikeelsele õppele üleminekuks.

Kirjandus

Argus, Reili. 2022. Eesti keele õppe toetamisest mitmekeelsetes klassides. *Oma Keel* 1. 54–59.

Slavin, R. E., & A. Cheung. 2005. A synthesis of research on language of reading instruction for English language learners. *Review of Educational Research* 75(2). 247–284.

Keeleteadlikkuse dünaamika ja selle uurimine

Annekatriin Kaivapalu, Sigrid Kaasik-Krogerus (Helsingi Ülikool)

Viimastel aastatel on keele õppimise ja omandamise uurimises ning keelepedagoogikas tähelepanu keskmesse tõusnud keeleteadlikkus. Keeleteadlikkus on mitmetahuline mõiste, mille abil viidatakse muu hulgas keele teadlikule tajumisele ning keeletundlikkusele keele õppimises, õpetamises ja kasutuses, aga ka metakeeleliste teadmiste ja tegevusele. Keeleõppijate ja -õpetajate käsutuses on praeguseks siiski napilt teavet selle kohta, kuidas keeleteadlikkus teise keele ja võõrkeeleeõppe käigus areneb ja millised tegurid seda mõjutavad. Eriti rohkelt ainek keeletavaheliseks võrdluseks ja sellele toetudes keeleteadlikkuse arenemiseks pakub lähisugulaskeelte õpe.

Ettekandes tutvustatakse Helsingi ülikooli uurimisprojekti „Vertailusta virtaa: pitkittäisnäkökulma kielitietoisuuden kehittymiseen“ ja selle esialgseid tulemusi. Projektis keskendutakse metakeelelise teadlikkuse dünaamikale eesti, ungari, saami jt soome-ugri keelte võõrkeelena õppimise vältel. Uurimuse eesmärk on senisest täpsem metakeelelise teadlikkuse teoreetiline mõtestamine, eriti aga mõiste detailne mallindamine. Käsitluse keskmes on keeltevaheline võrdlus ja keeltevaheline mõju, mida analüüsitakse sotsiokognitiivsest vaatenurgast.

Ettekanne keskendub metakeelelise teadlikkuse dünaamikale eesti keele algkursuse kahe esimese kuu jooksul. Uurimismaterjal koosneb õppijate (n=50) kahenädalaste vahedega talletatud tähelepanekutest keeltevaheliste sarnasuste ja erinevuste kohta ning õppeprotsessi refleksioonist. Materjali analüüsitakse kvantitatiivse sisuanalüüsi abil metakeelelise teadlikkuse kumulatiivsusmalli (Kaivapalu 2022) valguses lähtuvalt kontseptuaalse transfeeri hüpoteesist (Jarvis 2023).

Kirjandus

- Jarvis, Scott. 2023. Conceptual transfer. Roots, assumptions, and current scope. *Language, interaction and acquisition* 14(1). 14–40.
- Kaivapalu, Annkatrin. 2022. Keeleteadlikkus ja keeltevahelise sarnasuse tunnetamine. In Jeremy Bradley, Márta Csire et al. (eds.) Tonavan Laakso. Eine Festschrift für Johanna Laakso. *Central European Uralic Studies* 2, 228–243. Wien: Praesens.

Eestikeelne aineõpe kui „võimatu missioon“ : muukeelsete vanemate vaade

Birute Klaas-Lang, Kristiina Praakli, Diana Vender (Tartu Ülikool)

Ettekanne käsitleb muu emakeelega lastevanemate vaadet eesti keeles kui teises keeles aineõppele. Andmestik on kogutud kvalitatiivse uuringu käigus 2023. ja 2024. a Tartu, Ida-Virumaa ja Tallinna eestikeelsele haridusele üle minevates koolides ja lasteaedades. Eesmärk oli kaardistada lastevanemate murekohti eestikeelsele haridusele ülemineku protsessis. Ettekande teoreetiline raamistik toetub vanemate arusaamadele teises keeles õppimisele ja nende arusaamade mõjule õpilase hoiakutele, aga ka akadeemilisele edenemisele (Pasquale 2011; Getie 2020). Eestikeelsele haridusele ülemineku oluline eesmärk on anda üldhariduskooli lõpetanud noortele kodukeelest sõltumata võrdsed võimalused jätkuõpinguteks ja tööturul. Vanemate arvates võib aga mitte emakeeles õppimine (aga ka õpetamine) põhjustada õpilaste poolt omandatud hariduse kvaliteedi langust ja piirata õpilase edasiõppimise võimalusi. Avame oma ettekandes vanemate arusaamad teises keeles õppimise olemusest ja otsime nende arusaamade kujunemise tagamaid, sealhulgas eesti- ja venekeelse koolikultuuri erinevustest (Erss 2022, 2023; Lauri ja Pöder 2020).

Kirjandus

- Erss, Maria (2022). Eesti keelele üleminekust jääb väheks, kui ei muutu koolikultuur. *Postimees* 11.11.2022.
- Erss, Maria. 2023. Comparing student agency in an ethnically and culturally segregated society: how Estonian and Russian speaking adolescents achieve Agency in School. *Pedagogy Culture and Society*. 1–23. <https://doi.org/10.1080/14681366.2023.2225529>.
- Getie, Addisu Sewbihon. 2020. Factors Affecting the Attitudes of Students towards Learning English as a Foreign Language. *Cogent Education* 7. 173818. <https://doi.org/10.1080/2331186x.2020.1738184>
- Lauri, Triin & Kaire Pöder. 2020. Koolivalik, selle korraldamine ja sotsiaalne mõju. In Mati Heidmets (ed.), *Haridusmõte*, 416–440. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Pasquale, Michael. 2011. Folk beliefs about second language learning and teaching. *Applied Folk Linguistics* 24. 88–99. <https://doi.org/10.1075/aila.24.07pas>

Ideedest tegudeni: keelekohting, keelesõprus- ja tandemõpe Tartu Ülikoolis

Agnes Lea, Aive Mandel, Kulla Mellov, Kristiina Praakli (Tartu Ülikool)

Suuliseks suhtluseks vajalikku keeleoskust õnnestub teise keele õppijal edukalt omandada eelkõige vahetus autentses suhtlusolukorras, mille pakkumiseks traditsioonilisel õpetaja juhitud keeletunnil on üksnes piiratud võimalused (vt nt Klaas-Lang 2022). Selleks sobivad aga edukalt erinevad suhtluspõhise keeleõppe formaadid, millest Tartu Ülikoolis rakendatakse muu hulgas keelekohtinguid, keelesõprusõpet (Praakli jt 2024) ning tandemõpet (Teral jt 2024, vt ka Tardieu jt 2020). Suhtluspõhise keeleõppe all peame silmas õppevorme, kus keeleõppe aluseks on suhtluspraktika keelt vabalt valdava partneri, enamjaolt emakeelekõneleja toel ning olulisel kohal on vastastikuse suhtluse autentsus ja autonoomsus: suhtlust ning seega ka keeleõpet sisustavad ja juhivad osalejad ise, õppe läbiviijal on eelkõige korraldav ja nõuandev roll.

Ettekandes anname eesti- ja muukeelsetelt osalejatelt kogutud andmete toel (õpipäevikud ja küsitlusandmed) ülevaate keelekohtingutest, keelesõprus- ja tandemõppest kui suhtluspõhise keeleõppe formaatidest ning analüüsime nende potentsiaali peaaesjalikult spontaanse suulise suhtlusoskuse arendamise seisukohast. Näitame, et osalejate tagasiside suhtluspõhisele keeleõppele on ülekaalukalt positiivne ning neid formaate tajutakse tõhusa ja vajalikuna: need aitavad arendada keeleoskust, saada julgemaks ja teadlikumaks keelekasutajaks, luua sotsiaalseid sidemeid, laiendada silmaringi. Suhtluspõhine keeleõpe nõuab korralduslikult vähem ressursse kui traditsiooniline keeleõpe ning muudab keeleõppijale lihtsalt ja toetatud viisil ligipääsetavaks autentse suhtluse, väärides aktiivset uurimuslikku tähelepanu ning arendamist ja kohandamist erineva taustaga keeleõppijatele.

Kirjandus

- Klaas-Lang, Birute. 2022. Kogukondlik keeleõpe – võimalus kasvatada keeleõppe motivatsiooni. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri. Estonian Journal of Education* 10(2). 228–250.
- Praakli, Kristiina, Aive Mandel, Kulla Mellov, Ülle Niin, Keit Mõisavald, Agnes Lea, Kertu Zahharov, Mia Simona Preisfreund, Kim Wüthrich & Martina Pysarevska 2024 (ilmumas). Keelesõprusõpe = parem keeleoskus ja sõbrad pealekauba. *Oma Keel* 2.
- Tardieu, Claire & Céline Horgues. 2020. *Redefining Tandem Language and Culture Learning in Higher Education*. New York: Routledge.
- Teral, Maarika & Raili Pool. 2024. What do the learning diaries tell us about the language learning experience based on peer-teaching? In Mafalda Carmo (ed.), *International Conference on Education and New Developments END 2024 Proceedings*, 264–266.

Koolieelikute suulise kõne korpuse loomine digimängude toel

Kelly Lilles (Eesti Keele Instituut/Tallinna Ülikool)

Ettekandes tuuakse esile vajadus ühtsetel alustel loodud L1 ja L2 õppijakeelekorpuste järele, mille olulisust on rõhutatud paljudes uuringutes (nt Eslon jt 2010; Lu 2023). Eesti keeles on olemas õppijakeelekorpusi (nt ELLE ja EMMA), mis sisaldavad täiskasvanute ja noorte õppijate kirjutatud tekste. Lisaks leidub CHILDESi võrgustikus eesti laste kõnekorpus, mis koosneb eesti emakeelega laste kõnetranskriptsioonidest. Korpus RusLAPSED koondab materjale, mis on kogutud vene emakeelega Eesti lastelt. Sellegipoolest puudub eelkooliealiste laste kõnekorpus, mis on kogutud samadel põhimõtetel nii L1 kui ka L2 kõnelejatelt koos põhjaliku metaandmestikuga.

Vajaduse katmiseks on alustatud ulatusliku kõnekorpus loomist, kasutades andmekorjeks ALPA Kidsi digiõppemängude platvormi, mis on Eesti lasteaiapäetajate seas tuntuim eestikeelne hariduslikku sisu pakkuv e-keskkond (RAKE 2023). ALPA Kids, millel on Eestis kokku üle 100 000 kasutaja, kogub anonüümset andmestikku enam kui 20 000 Eesti lapse kohta peamiselt vanuses 3–8 aastat. Metaandmete seas on vanus, sugu, emakeel ning lisaks rakendusesiseste tegevuste andmed.

ALPA Kidsi platvormile arendati virtuaalne jututäringumäng, mis innustab lapsi jutustama lugusid, mille salvestisi saavad lapsevanemad jagada laste kõnega seotud teadus- ja arendustöök. Andmekorjet alustati 2024. aasta suvel ja seni on kogutud üle 12 000 helisalvestise. Autor arutleb andmete kogumise tehniliste ja juriidiliste küsimuste üle ning annab ülevaate seni kogutud materjalist ja selle kasutusvõimalustest esimese ja teise keele omandamise uurimiseks, kõnetuvastustehnoloogiate täiustamiseks ja lingvistiliseks uurimistöök üldisemalt.

Kirjandus

ALPA Kids <https://alpakids.com/>

CHILDES <https://childes.talkbank.org/access/Other/Estonian/MAIN.html>

ELLE <https://evkk.tlu.ee/>

EMMA Korpus <https://korpused.keeleressursid.ee/emma/>

Eslon, Pille, Katre Õim, Annekatrin Kaivapalu, Reili Argus. 2010. Kuidas uurida esimese ja teise keele omandamist? *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 20. 11–48.

Lu, Xiaofei. 2023. *Corpus Linguistics and Second Language Acquisition: Perspectives, Issues, and Findings, Cognitive Science and Second Language Acquisition Series*. New York London: Routledge, Taylor & Francis Group.

RAKE 2023. *Uuring: Eesti edtech lahenduste kasutamine*. Tartu Ülikooli Rakendusüuringute Keskus. <https://www.edtechestonia.org/resources>

RusLAPSED <https://pedagogicum.ut.ee/et/teadusrakk/laste-kone-elektroonne-korpus-ruslapsed>

Kohatarinditest 8–11-aastaste laste õppijakeeles

Liina Lutsepp (Tallinna Ülikool)

Lastekeelt uurides on leitud, et kohakäänded tulevad laste keelde kohe grammatiliste käänete järel. Kõigepealt omandatakse latiivsed kohakäändevormid, sest need on lapse jaoks olulised ja esilduvad, seejärel staatilised ja kohakäändetest viimasena separatiivsed vormid. Vastavalt omandatakse nii kohakäändelõpud kui ka kohaadverbid. (Argus 2008; Argus, Bauer 2020)

Ettekandes vaadeldakse, milline on see arengurada eesti keele kui teise keele omandamisel. Käsitletakse kohatarindeid, mida kasutavad 8–11-aastased õpilased nii suulistes kui ka kirjalikes tekstides. Analüüsitav materjal pärineb projekti „Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis“ käigus aastatel 2022–2024 kogutud korpusest.

Eesmärk on heita pilk sellele, milliste keeleliste vahenditega õppijad kohta väljendavad ja kui palju esineb suunda, kohta ning lähet väljendavaid konstruktsioone. Analüüsitud on 24 õpilase suulisi tekste aastatest 2022–24 ja 20 õpilase kirjalikke tekste aastatest 2023–24.

Kuna korpus võimaldab läbi viia kestvusuuringut, esitatakse ülevaade kohakonstruktsioonide arengust õpilaseti. Vaatluse alla tulevad suulised ja kirjalikud tekstid kolmelt õpilaselt, kes osalesid samas pildikirjelduskatses kolmel aastal ja kellelt on olemas kirjalikud tööd (kiri, kirjeldus) kahest järjestikusest aastast. Analüüsitakse kohatarindite esinemissagedust, täpsust, morfoloogilist ja leksikaalset jaotuvust. Materjali analüüsimiseks on kohandatud mudelit DEMfad, mille abil saab uurida keelenähtuse arengurada selle ilmumisest kuni valdamiseni. Selleks jälgitakse nähtuse esinemissagedust, täpsust ja morfoloogilist, süntaktilist, leksikaalset ja funktsionaalset jaotuvust (Martin jt 2010).

Suulistes tekstides kasutavad õpilased kohasuhete väljendamiseks kõige rohkem nimisõnafraasi, kohamäärsõnu ja kaassõnafraasi, vähem *ma-* ja *mas-*vormi ning kohakõrvallauset, kirjalikes tekstides kasutavad enamasti nimisõnafraasi ja oluliselt vähem muid vahendeid. Kohta väljendavaid tarindeid esineb enam kui suunda ja lähet väljendavaid ning jälgitava arengu käigus muutub kohatarindite esinemissagedus, morfoloogiline ning leksikaalne jaotuvus.

Kirjandus

- Argus, Reili. 2008. *Eesti keele muutemorfoloogia omandamine*. Doktoritöö. Tallinna Ülikool. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Argus, Reili & Annika Bauer. 2020. Muutevormide ilmumine eesti keelt esimese keelena omandavate laste kõnesse. *Philologia Estonica Tallinnensis* 5. 17–58 Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Martin, Maisa, Sanna Mustonen, Nina Reiman & Marja Seilonen. 2010. On becoming an independent user. In Inge Bartning, M. Martin & Ineke Vedder (eds.), *Communicative proficiency and linguistic development: intersections between SLA and language testing research*, 57–80.

Rääkimisoskust arendavad õppetegevused B1-taseme eesti keele tundides

Katrin Mikk (Tartu Ülikool)

Rääkimisoskuse saavutamine on õpitava keele omandamise oluline näitaja, kuid sellega esineb õppijatel palju probleeme (Richards 2008, Masuram, Sripada 2020, Kitsnik, Mikk 2021, Renandya, Nguyen 2023). Keeletundides on õpetajal rääkimisoskuse arendamiseks võimalik mõndagi ära teha. Õpetaja peab valima oma õppegrupile sobilikud rääkimisoskust arendavad õppetegevused (harjutused, ülesanded), järjestama nende läbiviimise ning võimaldama igal õppijal õpitavat keelt tunnis võimalikult palju kasutada (Larsen-Freeman 2007, Bittner-Collins 2012, Kitsnik 2019, Tomlinson 2022).

Rääkimisoskuse saab jagada suures plaanis kaheks: suuliseks tekstiloomeks ja suuliseks suhtluseks (EKRS 2023), mis mõnes rääkimisolukorras võivad olla ka omavahel kombineeritud. Rääkimisoskust arendavaid tegevusi saab jagada harjutusteks ja ülesanneteks. Harjutustel on keeleline eesmärk (harjutada grammatikat, sõnavara, hääldust, rääkimise struktuuri jmt). Harjutused pakuvad õppijaile toetust ning neil on olemas õiged vastused. Ülesanded on suunatud iseseisvalt suhtlemise arendamiseks. Ülesannetes esineb suhtluslünk, mille täitmiseks peavad õppijad suhtlema kaaslastega ning kasutama kõiki endal olemasolevaid keelelisi ressursse, õppides samal ajal ebakindlates olukordades toime tulema. (Richards 2006, Kitsnik 2023, 2024) Rääkimisoskuse arenemiseks on oluline iga õppija võimalikult suur rääkimismaht igas tunnis, mis võimaldab katsetada keelt turvalises keskkonnas. Õppija saab suhtlusülesandeid täites suhtluspartneritelt tagasisidet oma väljenduste arusaadavuse kohta ning võimaluse oma väljendusi täpsustada.

Ettekandes räägin täiskasvanute B1-taseme eesti keele kursuste tunnivaatlustest (n=27), mille viisin läbi oma doktoritöö “Keeleõppevõtete mõju täiskasvanute B1-taseme rääkimisoskuse arenemisele ja rääkimismotivatsioonile” jaoks andmete kogumiseks.

Kirjandus

- Bittner-Collins, Tony. 2012. *Improving the Speaking Skill through a Controlled-Learning Environment for 2nd year students of Traducción Inglés-Español*. Universidad de Las Américas.
- EKRS=Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine ja hindamine. *Sõsarväljaanne 2018*. Haridus- ja Teadusministeerium. https://hm.ee/sites/default/files/documents/2023-01/Sõsarväljaanne_Jaanuar%202023.pdf (14.10.2024).
- Kitsnik, Mare. 2019. Eesti keele kui teise keele õppimine – kas raske töö või kerge lõbu? *Keel ja Kirjandus* 1–2. 39–56.
- Kitsnik, Mare. 2023. Kuidas õppida eesti keeles rääkima? Rääkimisoskust arendavad ülesanded eesti keele kui teise keele B1-taseme täiskasvanute õpikutes. *Philologia Estonica Tallinnensis* 8. 201–225.
- Kitsnik, Mare. 2024 (ilmumas). Eesti keele rääkimisoskuse arendamine B1-taseme õpiku ”Naljaga ...” ülesannete järgi: juhtumiuuring. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 34.
- Kitsnik, Mare & Katrin Mikk. 2021. Õppetegevuste haaravus, aktiivsus ja jõukohasus eesti keele kui teise keele täiskasvanute kursustel: õpetajate arvamuste analüüs. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 31. 153–190.
- Larsen-Freeman, Diana. 2007. Reflecting on the cognitive-social debate in second language acquisition. *The Modern Language Journal* 91(5). 773–787.

- Masuram, Jyothi & Pushpa Nagini Sripada. 2020. Developing Spoken Fluency through Task-Based Teaching. *Procedia Computer Science* 172. 623–630.
<https://doi.org/10.1016/j.procs.2020.05.080>
- Renandya, Willy & Minh Nguyen. 2023. Teaching Speaking L2 Contexts. In Eli Hinkel (ed.), *Handbook of Practical Second Language Teaching and Learning*. Routledge.
- Richards, Jack. 2006. *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Richards, Jack. 2008. *Teaching Listening and Speaking. From Theory to Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tomlinson, Brian. 2022. Materials development for language learning: ways of connecting practice and theory in coursebook development and use. In Eli Hinkel (ed.), *Handbook of Practical Second Language Teaching and Learning*, 133–147. Routledge.

Ja no see kõik on lihtsalt nii huvitav, kõik need käänded ja. Motiveeritud keeleõppijate kogemused ja eelistused eesti keele grammatika õppimisel
Raili Pool, Maarika Teral (Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool)

Ettekandes tutvustame üht osa uurimusest, mille eesmärgiks on välja selgitada motiveeritud ja keeleteadlike täiskasvanud õppijate eesti keele õppimise strateegiad. Keeleteadlikkus hõlmab nii metalingvistilisi teadmisi kui ka keele teadlikku tajumist ja keeletundlikkust ning see põhineb sageli mitme keele oskusel (Kaivapalu 2022). Keeleõppestrateegiate all mõistetakse õppija teadlikke tegevusi keele õppimiseks ja keeleteadlikkuse suurendamiseks ning need on seotud õppija isiku, vajaduste ja kontekstiga (Griffits 2013; Oxford 2017).

Uurimismaterjal on kogutud individuaalsete poolstruktureeritud süvaintervjuudega, mille ettevalmistamisel on ideid saadud keeleõppestrateegiate uurimise küsimustikest „Strategy Inventory for Language Learning“ (SILL) (Oxford 1990) ja „Grammar Learning Strategy Inventory“ (GLSI) (Pawlak 2018). Intervjuusid on kokku kaksteist ja need on tehtud õppijatega, kellel on suur sisemine motivatsioon eesti keele õppimiseks ning kes on suhteliselt lühikese ajaga saavutanud väga kõrge eesti keele oskuse taseme. Uurimuses osalejatel on üheksa erinevat emakeelt, intervjuude keskmine pikkus on 96 minutit. Helifailide kirjalikku vormi viimiseks on kasutatud eesti keele kõnetuvastust (Olev, Alumäe 2022), tuvastatud tekstid on korrigeeritud käsitsi. Kõik intervjuud on läbi viidud eesti keeles.

Intervjuude kaudu kogusime infot eesti keele õppimise strateegiate kohta laiemalt, siinses ettekandes käsitleme ainult grammatikaga seotud teemasid. Eesmärk on välja selgitada, millisena näevad motiveeritud ja keeleteadlikud õppijad grammatika rolli eesti keele õppimisel ja kuidas nad eelistavad grammatikat õppida. Ettekandes anname ülevaate sellest, kuidas intervjuueeritud keeleõppijad mõtestavad enda jaoks grammatika vajalikkust, milliseid grammatika õppimise viise nad eelistavad, mis on neid eesti keele grammatika mõistmisel ja kasutama õppimisel aidanud.

Kirjandus

- Griffits, Carol. 2013. *The Strategy Factor in Successful Language Learning*. Bristol, UK: Multilingual Matters.
- Kaivapalu, Annekatrin. 2022. Keeleteadlikkus ja keeltevahelise sarnasuse tunnetamine. In J. Bradley (ed.), *Tonavan Laakso: Eine Festschrift für Johanna Laakso. Central European Uralic Studies* 2, 230–245. Wien: Praesens.
- Olev, Aivo & Tanel Alumäe. 2022. Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic J. Modern Computing* 10 (3). 409–421.
- Oxford, Rebecca. 1990. *Language Learning Strategies. What Every Teacher Should Know*. Boston, Massachusetts: Heinle & Heinle Publishers.
- Oxford, Rebecca. 2017. *Teaching and Researching Language Learning Strategies. Self-Regulation in Context*. Second Edition. New York: Routledge.
- Pawlak, Miroslaw. 2018. Grammar Learning Strategy Inventory (GLSI): Another look. *Studies in Second Language Learning and Teaching* 8(2). 351–379.

Muutuv keeleõpe muutuvast Eestis: suhtluspõhise keeleõppega ülikoolist üldhariduskooli
Kristiina Praakli, Aive Mandel, Birute Klaas-Lang, Kulla Mellov, Agnes Lea (Tartu Ülikool)

Ettekanne käsitleb Tartu ülikoolist alguse saanud suhtluspõhiste keeleõppealgatuste potentsiaali toetada ja arendada üldhariduskooli keeleõpet Eestis. Ülikoolides välja töötatud alternatiivsed keeleõppemeetodid, nagu tandemõpe, keelekohvikud ja keelekohtingud jt, on näidanud end efektiivsena ja võiksid pakkuda tuge ka üldhariduskooli õpetajatele ja õpilastele. Kas ja kuidas unistada suurelt?

Ühiskondlikud muutused tõstatavad küsimusi, millist keeleõpet vajab tänapäeva üha mitmekeelsem ning rahvusvahelisem keele- ja haridusmaastik. Analoogsed küsimused tõhusast keeleõppes on aktuaalsed nii kõrghariduses kui üldhariduskoolis. Rahvusvahelistuva rahvusülikooli ambivalentne roll ühiskonnas on toonud kaasa vajaduse tõhusama keeleõppe järele nii välistudengitele kui ka -töötajatele (Klaas-Lang ja Rozenvalde 2024). Samaaegselt nõuab üleminek eestikeelsele õppele üldhariduskoolis tõhusaid keeleõppe lahendusi, mis aitaksid vene keelt, aga ka muid keeli emakeelena kõnelevatel noortel edukalt eestikeelses keskkonda lõimuda. (Klaas-Lang, Praakli, Vender 2023). Keeleõppe laiem eesmärk on mõlemal juhul sama: toetada keeleõppija iseseisvat suhtlemist, tema sotsiaalset ja kultuurilist osalemist ja kaasatust Eesti ühiskonnaellu.

Keele õppimine on sotsiaalne ja interaktiivne protsess, kus keskkond (nii füüsiline, sotsiaalne kui ka kultuuriline) mõjutab keele omandamist ja kujundab seda, kuidas õpitakse suhtlema, mõistma ja kohanduma erinevates keelelistes olukordades, mis on osaks mitmekeelsest ning meediastunud maailmast (EKM 2018). Nii tõuseb ka keeleõppes traditsiooniliste keele osaoskuste õpetamise kõrval järjest enam esiplaanile küsimus sellest, kuidas edendada õppija võimet mõista ja kasutada erisugustes suhtlusolukordades (Howard jt 2013). Üheks viisiks seda saavutada on läbi erinevate suhtluspõhiste keeleõppevormide.

Tartu Ülikoolis viiakse suhtluspõhiste keeleõppevormidena läbi näiteks keelesõprusõpet, keelekohtinguid ja tandemõpet (lähemalt Praakli 2024 jt ilmumas). Kõigi nende keskmes on suulise keele arendamine läbi eesti keele teise ja esimese keelena kõneleja vahetu suhtluspraktika. Väidame, et suhtluspõhine keeleõpe avab tõhusalt keeleõppija juurdepääsu keeleliste vahenditele nagu keele varieerumine, sotsiaalsete normide tundmine, osamine eri suhtlusolukordades, mis võivad traditsioonilises keeleõppes jääda varju, ning toob keeleõppija ning emakeele kõneleja teineteisele lähemale. Suhtluspõhine õpe loob E1 ja E2 kõnelejate vahel keelelist ja kultuurilist ühisosa, suurendab eesti keele kasutajate vastastikust mõistmist, soodustab muu keele kõneleja ligipääsu eestikeelsetele võrgustikele, pakub erinevate keeleregistrite kasutamise kogemusi, annab keeleõppijale eesti keele kõneleja suhtlusvahendid ning eesti keele kõnelejale kogemusi ja enesekindlust keele õppijaga suhtlemiseks.

Ettekandes arutleme suhtluspõhise keeleõppe läbiviimise kogemuse ja selle käigus kogutavate andmete varal, kuidas saaks ülikoolis suhtluskeele arendamiseks sobivaid teaduspõhiseid lahendusi välja töötada ning edendada nende kasutamist väljaspool ülikooli – üldhariduskoolis, aga ka täiskasvanute keeleõppes. See on üks viise, kuidas ülikoolid saaksid suulise keele õpetamise edendajate ja uurijatena olla tõhusaks abiks eriti eestikeelsele haridusele üleminekul, aga ka kogu ühiskondliku keelelise lõimumise protsessis.

Kirjandus

- EKM 2018 = *Euroopa keeleõppe raamdokument: õppimine, õpetamine, hindamine. Sõsarväljaanne 2018*. Haridus- ja Teadusministeerium. <https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2024-01/S%C3%B5sarv%C3%A4ljaanne.pdf>
- Howard, Martin, Raymond Mougeon & Jean-Marc Dewaele. 2013. Sociolinguistics and second language acquisition. In Robert Bayley, Richard Cameron, Ceil Lucas (eds.), *The Oxford Handbook of Sociolinguistics*, 340–359. Oxford Handbooks: Oxford University Press.
- Klaas-Lang, Birute & Kerttu Rozenvalde. 2024. Eesti keele kohast Tartu Ülikoolis. Vastuolud kohalike ja välistöötajate hoiakutes. *Itämeren kieliapajilta Volgan verkoille: Pühendusteos Riho Grünthalile 22. mail 2024*. (Eds.) Sofia Björklöf, Santra Jantunen, Santeri Junntila, Juha Kuokkala, Saarni Laitinen, Annika Pasanen. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. <https://doi.org/10.33341/sus.965.1338>
- Klaas-Lang, Birute, Kristiina Praakli, Diana Vender. 2023. Üleminek eestikeelsele õppele. Vene dominantkeelega Tartu lastevanemate hoiakute uurimisest. *Philologia Estonica Tallinnensis 8. Keel ja keeled. Õppimine ja õpetamine*, 71–94. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Praakli, Kristiina, Aive Mandel, Kulla Mellov, Ülle Niin, Keit Mõisavald, Agnes Lea, Kertu Zahharov, Mia Simona Preisfreund, Kim Wüthrich & Martina Pysarevska. 2024 (ilmumas). Keelesõprusõpe = parem keeleoskus ja sõbrad pealekauba. *Oma Keel 2*.

Eesti keelt teise keelena omandavate laste keeleoskusest ja selle arengust mitmekeelses klassis

Tiina Rüütmaa, Piret Baird (Tallinna Ülikool)

Eesti keele kui teise keele omandamine on praegu seoses üleminekuga eestikeelsele õppele tähelepanu keskpunktis. Osa ülemineku ettevalmistusest oli ka projekt „Professionaalne eestikeelne õpetaja mitmekeelses klassis“, mille eesmärk oli tõsta eesti keele õppe kvaliteeti eestikeelsete õpetajate abil. Esimene rühm klasse (423 õpilast) liitus projektiga 2020/2021. õppeaastal, teine rühm (358 õpilast) 2021/2022. õppeaastal.

Projekti käigus koguti seireandmeid osaliselt kõigi projektis osalenud laste kohta, osaliselt väiksemate valimite kaupa. Andmed hõlmasid õpetajate hinnanguid, grammatiliste kategooriate mõistmis- ja kasutustesti, vaba suulist (pildikirjelduskatse) ja kirjalikku (kirjalikud tööd ette antud teemadel või žanrites) keelekasutust. Kokku annavad need hea ülevaate projektis osalenud laste keeleoskuse arengust ja selle seisust projekti lõpus.

Seireandmed annavad võimaluse kirjeldada laste eesti keele omandamist teise keelena mitmekesise materjali alusel ja eri tasanditel. Nii laiapõhjalist materjali pole autorite andmeil seni laste teise keele omandamise uuringutes kasutatud. Pigem on senised uuringud keskendunud õppijakeele teatud külgedele: sõnavara või konstruktsioonide omandamisele (nt Long, Richards 2007; Lesonen jt 2020; Pattenmore 2022); keeleomandamise mõjuritele (nt Garrett, Young 2009; Xi 2024) jne. Ka projekti seireandmeid on seni uuritud vaid teatud aspektides, nt eraldi õpilaste keeleoskust õpetajate hinnangute põhjal (Baird, Argus 2022), grammatiliste kategooriate omandamist (Baird, Argus, Meristo 2022), sõnavara ja konstruktsioonide omandamist pildikirjeldustes (Argus, Rüütmaa 2024).

Ettekandes antakse ülevaade eri seirevahenditega kogutud andmetest laste eesti keele keeleoskuse kohta projekti lõpus 2024. aastal, st pärast 3-4-aastast õppimist projektiklassis. Eraldi analüüsitakse laste passiivset ja aktiivset ning suulist ja kirjalikku keeleoskust, samuti sõnavara ja eri tasandi grammatilisi konstruktsioone; nelja õpilase näitel võrreldakse ka keeleoskust projekti alguses ja lõpus.

Analüüs näitab, et projektiõpilased on jõudnud projekti sihiks olnud A2-tasemele vähemalt passiivse keeleoskuse poolest (v.a mõned üksikud, enamasti projektiga hiljem liitunud lapsed), enamik neist ka aktiivselt keeleoskusele. Erinevus nõrgema ja madalama keeleoskusega õpilaste keeles paistab silma eelkõige sõnavara- ja fraasitasandil, verbi ja selle laiendi kombinatsioonide kasutuses nii suuri erinevusi pole.

Kirjandus

- Argus, Reili & Tiina Rüütmaa. 2024. Sõnavara ja konstruktsioonide areng eesti keelt teise keelena omandava noore õppija kõnes aasta jooksul. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat. Estonian Papers in Applied Linguistics* 10. 5–24. <http://dx.doi.org/10.5128/ERYa20.01>
- Baird, Piret & Reili Argus. 2022. Eesti keelt teise keelena omandavate 7–8-aastaste laste kodusest keelekeskkonnast ja eesti keele oskusest. *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat. Estonian Papers in Applied Linguistics* 18. 75–95. <http://dx.doi.org/10.5128/ERYa18.05>
- Baird, Piret, Reili Argus & Marilyn Meristo. 2022. *Eesti keelt teise keelena omandavate laste eesti keele oskuse areng aasta jooksul. Philologia Estonica Tallinnensis* 7. 39–79. <https://doi.org/10.22601/PET.2022.07.02>

- Garrett, Paula & Richard Frederik Young. 2009. Theorizing Affect in Foreign Language Learning: An Analysis of One Learner's Responses to a Communicative Portuguese Course. *Modern Language Journal* 93(2). 209–226. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.2009.00857.x>
- Long, Michael H. & Jack C. Richards. 2007. Series Editors' Preface. In H. Daller, J. Milton & J. Treffers-Daller (eds.), *Modelling and Assessing Vocabulary Knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pattemore, Anastasia. 2022. *Learning grammatical constructions from audio-visual input*. Barcelona. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.36540.72324>.
- Xi, Tianling. 2024. A Research Update on Factors Influencing Second Language Acquisition: Native Languages and Learning Difficulty. *Proceedings of the 3rd International Conference on Literature, Language, and Culture Development*. <https://doi.org/10.54254/2753-7064/38/20240159>

LÕUNALÄÄNEMERESOOOME KEELEAREAAL: VARIEERUMINE, MUUTUSED, TÜPOLOOGIA

Korraldajad Karl Pajusalu, Helle Metslang

Lõunaläänemeresoome keeled ja keelevariandid (eesti, lõunaeesti, liivi, vadja, nende murded ja keelesaared) moodustavad osa Läänemere keeleareaalist, mida iseloomustavad hajusalt jagunevad ühisjooned, uurali ja indoeuroopa keelte vahelised kontaktid ning vahelduvalt nii lääne kui ida kultuuriruumi mõju. Uurali keeltena on lõunaläänemeresoome keeled mitmeski mõttes ebatüüpilised, neile on omane näiteks kolmene kvantiteediopositsioon, SVO põhisõnajärg, evidentsiaalsuse vormivahendid, markerita genitiiv. Milliseid sarnasusi ja erinevusi, nende levikut ja muutustendentse võime aga leida lõunaläänemeresoome piirkonna sees? Kuidas keelenähtused lõunaläänemeresoome keeltes/murretes varieeruvad ja muutuvad ja mis mõjurite toimet? Mida ühist ja mida erinevat on lõunaläänemeresoome keeltele/murretele omavahel ja võrreldes sugulas- ja kontaktkeeltega? Milliseid mikroareaale saab keelejoonte leviku põhjal siinses piirkonnas välja tuua?

Eeltoodud ja mitmed muudki küsimused kutsuvad arutlema. Ootame töötuppa ettekandeid, mis käsitleksid lõunaläänemeresoome keelte/murrete sarnasusi ja erinevusi, püsivust, muutumist ja varieerumist eri vaatenurkadest; keskendudes eri keeltele/murretele või kogu piirkonnale; mõnele keelenähtusele, keelesüsteemi osale või keelesüsteemile tervikuna.

Töötoa korraldab projekti PRG2184 „Idast läände: eesti keele ja lõuna-läänemeresoome keelte tüpoloogiline muutumine uurali taustal“ töörühm.

Polüfunktsionaalne sõna VÕI lõunaläänemeresoome keelealal

Helle Metslang, Miina Norvik, Karl Pajusalu, Eva Saar (Tartu Ülikool)

Ettekanne käsitleb sõna *või/vai/vaj/vej* oma variantidega (üldistatult *või*) süntaktilisi ja pragmaatilisi funktsioone lõuna-läänemeresoome keeleareaalis. VÕI on läänemeresoome tüvi, sõna toimib enamikus läänemeresoome keeltes disjunktiivse sidesõnana. Toetudes ka eesti kirjakeele korpuste diakroonilistele andmetele, võib kasutust disjunktiivse sidesõnana pidada lähteks, millest muud kasutused on välja kasvanud. Otsime ettekandes vastuseid järgmistele küsimustele.

- Millised süntaktilised ja pragmaatilised funktsioonid on sõnal VÕI lõuna-läänemeresoome keeltes?
- Milliseid funktsiooninihkeid on sõna VÕI kasutuses toimunud?
- Millised VÕI kasutustüübid on areaalis levinud ja mis tegurid on võinud nende levikut soodustada?

Toetume senistele uurimustele olemasolevatele andmeallikatele (korpused, grammatikad, tekstikogud jms). Vaadeldavad keeled on eesti ühiskeel, eesti murded, lõunaeeesti keel ja keelesaared, isuri keel (Soikkola murre), vadja keel, Lõuna-Soome murded.

Silmatorkevaimaks nihkeks süntaktilises ja pragmaatilises funktsioonis on VÕI muutumine **üldküsimumuse** markeriks, mille korral VÕI ei paikne enam lause sees, vaid lause perifeerias: selle alguses või lõpus (vt Lindström 2001, Metslang jt 2014, 2017). Küsimarkeriks kujunemisele eelneb VÕI toimimine **lause perifeerias partiklina**: lausealguline VÕI seob lauset eelneva kontekstiga, lauselõpuline VÕI märgib lausesisule alternatiivi pakkumise võimalust. Lausealguline küsiv VÕI on levinud enam areaali lõunapoolsemas osas (lõunaeeestis, leivu keelesaarel, mõlemas liivi keele variandis, isuri ja vadja keeles), lauselõpuline aga põhjapoolsemas (eesti ühiskeel ja murded, lõunaeeesti, soome edela- ja lõunamurded, ka soome kõnekeel). Lause lõpuline küsiv VÕI on suhteliselt hiline areng, väljendab sageli kinnitusküsimumust ja vajab tihti lause eespoolses osas enda kõrvale teist, infoküsimumuse markerit nagu *kas* või *-ko*.

Sidesõnana esineval sõnal VÕI võib tähendus olla nihkunud, esinedes näiteks vadja keeles tähenduses 'ehk' (ETY). VÕI liitumisest partikliga *ka* on kujunenud kontsessiivse tähendusega partikkel või adverb nagu isuri *vaik* või soome kirjakeeles ja murretes *vaikka* (Ikola jt 1989: 103–104).

Sidesõnana kasutamisel baseeruvad **pragmaatilised** funktsioonid nagu eneseperanduse ja ebakindluse markeerimine (vt nt Rass 2021), millega kõneleja toob alternatiivsete sõnastuste abil esile oma informeerituse paranemist või puudulikkust. VÕI baasil on kujunenud **suhtlusvormeleid**, mis märgivad informeerituse muutust, kahtlust, küsivust jne..

Ettekandes vaatleme lähemalt süntaktiliste ja pragmaatiliste kasutustüüpide levikut areaalis ja seda soodustavaid keelesiseseid ja -väliseid tegureid.

Kirjandus

ETY = *Eesti etimoloogiasõnaraamat*. <https://arhiiv.eki.ee/dict/ety/> (30.10.24)

Ikola, Osmo, Ulla Palomäki, & Anna-Kaisa Koitto. 1989. *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. Helsinki: SKS.

Lindström, Liina. 2001. Grammaticalization of *või/vä* questions in Estonian. In Ilona Tragel (ed.), *Papers in Estonian Cognitive Linguistics*. (Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 2), 90–118.

Metslang, Helle, Karl Pajusalu, Külli Habicht. 2014. Koordinatiivsed partiklid lause perifeerias. *Emakeele Seltsi aastaraamat* 59(1). 139–161. <https://doi.org/10.3176/esa59.07>.

Metslang, Helle, Külli Habicht & Karl Pajusalu. 2017. Where do question particles come from? In Jocelyne Fernandez-Vest & Helle Metslang (eds.), *STUF / Language Typology and Universals* 70(3), 105–137.

Rass, Saskia. 2021. *Partikli või kasutamisest Hargla, Jõhvi, Püha ja Põltsamaa murrakus*. Bakalareusetöö. Tartu Ülikool.

Läänemeresoome feminiinsest *ik*-sufiksist eesti keeles

Loviisa Mänd, Szilárd Tibor Tóth (Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool)

Teatavasti ei ole naissoo markeerimine läänemeresoome keeltele omane ning arvatakse, et läänemeresoome keeltes siiski leiduvad feminiinseid tuletusliited on neisse tekkinud muude keelte mõjul (Mägiste 1928–29: 22; Ross 1996: 103). Üheks selliseks võib pidada kunagi eesti keeles naissugu tähistanud deminutiivsufiksit *-ik*, mis on nüüdseks feminiinse funktsiooni kaotanuna sooneutraliseerunud². Eesti *ik*-sufiksi eellase *-(i)kkoi* feminiinne funktsioon arvatakse ulatuvat tagasi juba läänemeresoome algkeelde, sest sel esineb paralleele paljudes teisteski läänemeresoome keeltes, sh eesti keele lähimas sugulases vadja keeles. Sufiksit on kasutatud eelkõige naissoost rahvaliikmete nimetustes, nagu *rootsik* 'naissoost rootslane', *vennik* 'naissoost venelane', soome kagumurde *venakk(o)* 'naissoost venelane', vadja *virakko* 'eesti naine', aga ka laiemalt – *hõimik* 'naissoost hõimlane', *noorik* 'äsjä abiellunud naine' (Mägiste 1928–1929), vadja *pantavikko* 'abiellumisealine tütarlaps', *nuorikko* 'mõrsja' ja *vietävikko* 'mõrsja' (Kettunen, Posti: 1932). Tänapäeva kirjakeele ainus jälg *ik*-sufiksi feminiinsusest ongi *noorik*, lisaks aimub see veel ka lehmanimedest (*Maasik*, *Punik* jne). Ehkki feminiinne *ik*-sufiks kadus keelest juba 18. sajandil, on selle järgi veel võimalik leida mitmest eesti murdest. Näitame mõne murdenäite varal, et siiani valdavalt lõunaeesti keele erijoonena (Mägiste 1928–29: 24; Tóth 2018: 264) käsitletud *ik*-sufiksiga on loodud naisenimetusi mitmel pool üle Eesti.

Kirjandus

- Kettunen, Lauri & Lauri Posti. 1932. Näytteitä vatjan kielestä. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia* 63. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Mägiste, Julius 1928–29. Nais-sugu tuletuslõpu järgi läänemeresoome keelis. *Keelekultuur* I. 22–39. Tartu: Tartu Keeleuendusyhtingu väljaanne.
- Ross, Kristiina. 1996. Naine eesti keele grammatikas. *Vikerkaar* 11–12. 102–106.
- Tóth, Szilárd Tibor 2018. Sprachgeschichtliche und -typologische Fragen der Movierung unter besonderer Berücksichtigung des alten Südostnischen. *Philologia Estonica Tallinnensis* 3.

---

² Olgugi et feminiinset *ik*-sufiksit on kirjeldanud mitu eri allikat (Gutslaff, Göseken, Helle, Hornung, Hupel), on selle tõelisust korra kahtluse alla seatud: Keem (1998: 325) on nimetanud *ik*-sufiksiga tuletatud, naisisikuid tähistavaid lekseeme saksa pastorist grammatiku omaloominguks. See väide on nüüdseks ümber lükatud (Tóth 2018: 231).

Läänemeresoome keeleala tüpoloogiline muutumine

Karl Pajusalu, Helle Metslang, Miina Norvik, Eva Saar, Pire Teras, Janek Vaab, Uldis Balodis (Tartu Ülikool)

Ettekandes tutvustame projekti „Idast läände: eesti keele ja lõuna-läänemeresoome keelte tüpoloogiline muutumine uurali taustal (ESTTYP)“ (PRG2184, 2024–2028) eesmärged ja esimesi uuringuid. Projekt uurib süstemaatiliselt lõuna-läänemeresoome keelte ja murrete tüpoloogilist muutumist võrreldes teiste läänemeresoome keelte, kaugemate sugulaskeelte ning Balti keeleareaali kontaktkeeltega. Kvantitatiivseteks areaaltüpoloogilisteks uuringuteks arendatakse edasi uurali keelte tüpoloogilist andmebaasi UraTyp, selle täienduseks on koostamisel ka lõuna-läänemeresoome keelte eripäraseid keelejooni täpsemalt kirjeldav EstTyp-andmebaas. Mõlemad andmebaasid hõlmavad nii fonoloogilisi, morfoloogilisi kui ka süntaktilisi keelendeid, kokku üle 300 keelejoone rohkem kui 30 uurali keelest, sh on esindatud kõigi läänemeresoome keelte ja eesti murrete andmestik.

Projekti töörühma esimesed pilootuuringud osutavad, et nii fonoloogiliste kui ka morfosüntaktiliste joonte poolest eristuvad läänemeresoome keelealal kõigepealt põhja- ja lõuna-läänemeresoome keeled. Vadja keel ja eesti kirderanniku murded jäävad nende kahe põhirühma siirdealasse. Lõunaeeesti ja eriti selle keelesaarte keel on kõige iseloomulikumalt lõuna-läänemeresoomeline, kuid liivi keel erineb mõneti kõigist teistest läänemeresoome keeltest. Samas tuleb esile erinevusi keelte rühmitumises fonoloogiliste ja morfosüntaktiliste joonte alusel. Eesti kirjakeel on siiski kõigil keeletasanditel lähedane põhjaeeesti murretele.

/h/ lõuna-läänemeresoome keeltes

Pire Teras (Tartu Ülikool)

Larüngaalfrikatiiv /h/ on läänemeresoome keeltes üks fonoloogilisi uuendusi. Selle levik on seal aga piiratud. (Pajusalu 2012) Näiteks ei pruugi /h/ esineda sõnas igas positsioonis (vt Pajusalu jt 2024). Ettekandes võtan lähema vaatluse alla /h/ lõuna-läänemeresoome keeltes (eesti (põhja- ja lõunaeesti), liivi ja vadja keeles). Eesmärk on anda ülevaade /h/ esinemisest neis keeltes ja leida, millised on /h/ esinemispiirangud. Millist varieerumist võib märgata /h/ esinemises seniste uurimuste põhjal?

Andmebaasi „Uralic Areal Typology Online“ (UraTyp) järgi (Norvik jt 2022) esineb larüngaalfrikatiiv /h/ seal esindatud lõuna-läänemeresoome keeltest eesti ühiskeeles, võru keeles, läänevadja keeles, aga mitte liivi keeles. Selles andmebaasis on /h/ kohta siiski ainult küsimus, kas see keeles esineb, nii et millistes positsioonides see esineb, sellele sealt vastust ei saa. Meie töörühma koostatavas EstTypi andmebaasis (ETAGi projekt PRG2184) oleme sõnastanud kolm küsimust, pidades silmas just /h/ positsioone sõnas. See annab /h/ esinemise või mitteesinemise kohta mitmekülgsema ülevaate. Näiteks sõnaalgulisena tuleb /h/ ette võru keeles, Võru murde idarühma murrakutes (võides muudes murderühmades esineda varieeruvalt, Keem, Käsi 2002), Setu murdes, lõunaeesti keelesaartest Lutsis ja Kraasnas, aga mitte Leivus ega ka läänevadjas. Samuti on /h/ sõnaalgulisena kadunud lõunaeesti murretest Mulgi ja enamasti Tartu murdes (vt Keem 1970). Eesti ühiskeeles ja põhjaeesti murretes on sõnaalgulise /h/ hääldus varieeruv (vt nt Teras 2019; Must 1987; Lonn, Niit 2002). Sõnalõpulisena tuleb aga /h/ ette Setu murdes ja lõunaeesti keelesaartest Kraasnas, kuid esineb varieeruvalt Lutsis ja Leivus ning ka võru keeles. Muudes eesti murretes ja eesti ühiskeeles esineb sõnalõpuline /h/ aga partiklites ja vöõrsõnades. Ettekandes käsitlengi lähemalt /h/ esinemist sõna alguses, sees ja lõpus ning selle varieerumist, toetudes lisaks EstTypi andmebaasile ka varasematele keeleülevaadetele ja uurimustele.

Kirjandus

- Keem, Hella. 1970. *Tartu murde tekstid* (= Eesti murded III). Tallinn: Valgus.
- Keem, Hella & Inge Käsi. 2002. *Võru murde tekstid* (= Eesti murded VI). Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Lonn, Varje & Ellen Niit. 2002. *Saarte murde tekstid* (= Eesti murded VII). Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Must, Mari. 1987. *Kirderannikumurre. Häälikuline ja grammatiline ülevaade*. Tallinn: Valgus.
- Norvik, Miina, Yingqi Jing, Michael Dunn, Robert Forkel, Terhi Honkola, Gerson Klumpp, Richard Kowalik, Helle Metslang, Karl Pajusalu, Minerva Piha, Eva Saar, Sirkka Saarinen & Outi Vesakoski. 2022. *Uralic Typological database - UraTyp* (v1.1) [Data set]. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6392555>.
- Pajusalu, Karl. 2012. Phonological Innovations of the Southern Finnic Languages. In Riho Grünthal, Petri Kallio (eds.), *Linguistic Map of Prehistoric North Europe*, 201–224. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Pajusalu, Karl, Helle Metslang, Miina Norvik, Eva Saar, Pire Teras & Janek Vaab. 2024. Eesti murrete hääldusjooned läänemeresoome taustal. Areaaltüpoloogiline analüüs. In Karl Pajusalu, Jüri Viikberg & Mari Kendla (eds.), *Saarte keeled. Ellen Niidi juubeliraamat* (= Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 83), 104–127.
- Tanning, Salme. 1961. *Mulgi murdetekstid*. (= Eesti murded I.) Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Teras, Pire. 2019. Sõnaalgulise [h] hääldus samadel kõnelejatel avalikus ja argisuhtluses. *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri = Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 10(1). 211–231. <https://doi.org/10.12697/jeful.2019.10.1.11>.

Suunamäärsõnade varieerumine lõunaesti keeles

Janek Vaab (Tartu Ülikool)

Suunamäärsõnad ehk latiivadverbid väljendavad suunda. Alguurali latiivi lõpuks on rekonstrueeritud *-ŋ (Ylikoski 2011: 235–280, Aikio 2022: 14), mis hilisemates arenguetappides võis erinevates (liit)sufiksites esineda erineval häälikulisel kujul, nii on räägitud *k-, *n-, *h- ja *j-latiivist (Prillop, Saar 2020: 193). Alguurali latiivi asemel on lõunaesti keeles välja kujunenud kaks suunakäänet: alaleütlev ja alalütlev (Prillop, Saar 2020: 195, 197), kuid on mitmeid latiivadverbe, mis on tagasiviidavad latiividele. Kuigi vanad *-j ja *-n on lõunaesti keelest kadunud, viitab *k-le tänapäeval kõrisulghäälik q /ʔ/ (Nigol 1994).

Ettekandes vaadatakse suunamäärsõna *manoq* ~ *mano* 'juurde' ning *kodu*-sõna sisseütleva vormi *kuuq* ~ *kodo* ~ *kodoq* 'koju' levikut lõunaesti keelealal ning kõrvutatakse neid *mahaq* ~ *maaha* 'maha' ja *pääleq* ~ *pääle* 'peale' varieeruvate vormidega. Uurimuse materjal pärineb murdekorpusest (EMK) ja eesti murrete kogumikest „Eesti murded VI“ (Keem, Käsi 2002) ja „Eesti murded IX“ (Mets jt 2014). Kuigi erinevate uurimuste järgi (Iva 2003, 2005) hääldub kõrisulghäälik rohkem idavõru ja seto keeles, esinevad seal kõrisulghäälikuta määrsõnad *mano* ja *kodo*, seevastu läänevõrus, kus kõrisulghäälik hääldub ebajärjekindlalt, esinevad suunamäärsõnad *kodoq*, *manuq*. Kõrisulghääliku ajaloolisele motivatsioonile annavad vastuse Võru- ja Setomaalt väljarännanute keelepruuk Lutsi ja Kraasna keelesaartel, kus tarvitavad vormid on kõrisulghäälikuta, osutades, et muidu konservatiivses idavõro ja seto keeles esinevad kõrisulghäälikuta vormid on sinna tekkinud või üldistunud viimase paarisaja aasta jooksul.

Kirjandus

- Aikio, Ante. 2022. Proto-Uralic. In Marianne Bakró-Nagy, Johanna Laakso & Elena Skribnik (eds.), *The Oxford Guide to the Uralic Languages*, 3–27.
- EMK = Lindström, Liina, Triin Todesk & Maarja-Liisa Pilvik. 2022. *Eesti murrete korpus*. Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut. <https://datadoi.ee/handle/33/492>.
- Iva, Sulev. 2003. Võru kõrisulghäälik. In Karl Pajusalu & Pire Teras (eds.), *Lõunaesti häälikud II* (TÜ eesti keele õpetooli toimetised 27), 68–91. Tartu: Tartu Ülikool.
- Iva, Sulev. 2005. Glottal stop in Võro South Estonian. *Linguistica Uralica* 2. 123–133.
- Keem, Hella & Inge Käsi. 2002. *Eesti murded VI. Võru murde tekstid*. (Ed.) Aldi Sepp. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Mets, Mari, Anu Haak, Triin Iva, Grethe Juhkason, Mervi Kalmus, Miina Norvik, Karl Pajusalu, Pire Teras, Tuuli Tuisk & Lembit Vaba. 2014. *Eesti murded IX. Lõunaesti keelesaarte tekstid*. (Ed.) Ellen Niit. Tallinn: Eesti Keele Instituut, Tartu Ülikool.
- Nigol, Salme. 1994. *Hargla murraku konsontantism*. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Prillop, Külli & Eva Saar. 2020. Eesti keele ajalooline morfoloogia. In Külli Prillop, Karl Pajusalu, Eva Saar, Sven-Erik Soosaar & Tiit-Rein Viitso (eds.), *Eesti keele ajalugu*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Ylikoski, Jussi. 2011. A survey of the origins of directional case suffixes in European Uralic. In Seppo Kittilä, Katja Västi & Jussi Ylikoski (eds.), *Case, animacy and semantic roles*, 235–280. Amsterdam: Benjamins.

REEDEKLUBI 20. AKADEEMILISE ARUTLUSRINGI AASTAKÜMNED

Korraldaja Maria-Maren Linkgreim

Reedeklubi on saanud alguse professor Helle Metslangi juhendatavate Tallinna ülikooli kraadiõppurite tööde ühisaruteludest, mille kohta on esimene kirjalik ülestähendus 15. oktoobrist 2004. Tallinnas kord kuus reedeti kogunev informaalne arutlusring pakub tagasisidet ja küünarnukitunnet lingvistikaalases uurimistöös, ennekõike väitekirjauurimuste tegemisel ja artiklite publitseerimisel. 20 aasta jooksul on reedeklubiliste ringi kuulunud 36 osalejat Tallinna ja Tartu ülikoolist ning Eesti Keele Instituudist. Doktoriväitekirja on kaitsnud 20 reedeklubilist, nende seast on võrsunud kolm põlvkonda. Reedeklubis arutatul on eesti lingvistikale ka laiem mõju, olulisim teoks saanud mõte on Eesti Rakenduslingvistika Ühingu asutamine.

Töötoa eesmärk on anda ülevaade reedeklubiliste uurimistemade ja -meetodite dünaamikast (tänapäeva eesti keele morfosüntaks, leksikoloogia ja leksikograafia, esimese keele omandamine, teise keele omandamine, kontrastiivne keeleuurimine, vana kirjakeel, korpuslingvistika, nimeuurimine, foneetika jm). Ettekanded tutvustavad käsil olevate ja ka juba kaitsnud doktoriväitekirjade jm uurimuste eesmärke ja probleemistikku.

Kohanime järjepidevus ja muutused kui ajakaja Eesti kahe rannikuala näitel

Marit Alas (Eesti Keele Instituut)

Kohanimed näitavad meile, millised kohad meid ümbritsevas keskkonnas on nii olulised, et väärivad nime. Erinevatel ajaperioodidel võivad need kohad varieeruda. Põhjused on keelevälised, sõltudes inimeste eluviisidest ja sellega seotud maakasutusest, maastikust ja selle liigendatusest, kultuurilistest eripäradest ja ühiskondlikest oludest, aga ka inimeste endi individuaalsetest valikutest. Seetõttu on oluline teha korduskogumisi ka nendes piirkondades, kus kohanimed on varem juba kogutud. See võimaldab võrrelda erinevate ajastute kohanimekogusid ja jälgida, millised paigad on olnud inimestele eri aegadel tähtsad. Oma ettekandes annan ülevaate kahe Eesti rannikuala kohanimesüsteemidest, analüüsides, milliseid kohti on olnud vaja püsivalt nimetada ning millised muutused on eri ajajärgude vahel toimunud. Olen ise kogunud tänapäevase nimematerjali Ida-Saaremaalt ja Põhja-Eestist Vergi poolsaarelt, mida võrdlen Eesti Keele Instituudis olevate kohanimetekogudega 20. sajandist ja ajalooliste kaartidega 18. ja 19. sajandist.

Eesti-inglise kakskeelse lapse sisend- ja väljundkeelte osakaal ning koodivahetus pikiuuringus

Piret Baird (Tallinna Ülikool)

Kakskeelsete laste keeleline areng on seotud saadava sisendiga. Laste keeleomandamise uuringutes on täheldatud, et sisendkeelte omavaheliste proportsioonide muutumine varajase keeleomandamise ajal peegeldub lapse väljundkeele proportsioonides ning sisendkeeles leiduvad mallid esinevad ka lapse kõnes. Samuti on täheldatud, et varajase keeleomandamise protsessi ajal kasutavad paljud kakskeelsed lapsed koodivahetust, kuid lapse suuremaks kasvades koodivahetuse osakaal kõnes väheneb (Cantone & Müller 2005).

Siinne töö uurib eesti-inglise kakskeelse lapse sisend- ja väljundkeele proportsioone 2,5-aastase perioodi jooksul (2;3–5;0) olukorras, kus lapse keelelises sisendis püsis keeltevaheline tasakaal muutumatuna. Töös eritletakse ka sisend- ja väljundkeeles esinevate mallide vahelisi seoseid, samuti analüüsitakse lapse koodivahetuse hulka kõnes ja väljendi keskmist pikkust. Saadud tulemused annavad olulist teavet keeltevaheliste proportsioonide ja koodivahetuse hulga aja jooksul muutumise kohta olukorras, kus sisendkeelte proportsioonid ei ole muutunud. See on uudne teave, sest varasemates uuringutes on lapse kahe keele proportsioonid kooli või lasteaia alguse vms tõttu muutunud.

Tulemused näitavad, et varajase keeleomandamise käigus kasutab kakskeelne laps kõiki olemasolevaid lingvistilisi vahendeid. Lapse keele arenedes vastab ta kaaskõnelejatele järjest rohkem vestluse keeles ning kasutab vähem koodivahetust. Kuid lindistusperioodil esines ajavahemik, mil laps ootamatult vältis eesti keeles kõnelemist, kuigi tema keelelise sisendi proportsioonid ei olnud muutunud. Andmetest nähtus ka, et koodivahetusega lausungid olid kõige pikemad. See leid toetab varasemaid uuringutulemusi ja viitab sellele, et koodivahetus on tööriist, mis aitab lapsel vestluses paremini hakkama saada (vt ka Gaskins, Frick jt 2019; Quick, Lieven jt 2018). Toetust leidsid ka varasemad uuringutulemused sisend- ja väljundkeeles esinevate mallide kattuvusest, sealhulgas koosnesid koodivahetusega lausungid sisendis olevatest mallidest (vt ka Quick & Hartmann, 2021).

Kirjandus

- Cantone, K. F., & N. Müller. 2005. Codeswitching at the interface of language-specific lexicons and the computational system. *International Journal of Bilingualism* 9(2). 205–225.
- Gaskins, D., M. Frick, E. Palola & A. Endesfelder Quick. 2019. Towards a usage-based model of early code-switching: Evidence from three language pairs. *Applied Linguistics Review* 12(2). 179–206. <https://doi.org/10.1515/applirev-2019-0030>.
- Quick, A. E., & S. Hartmann. 2021. The building blocks of child bilingual code-mixing: A cross-corpus traceback approach. *Frontiers in Psychology* 12. 682838. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.682838>
- Quick, A. E., E. Lieven, A. Backus, & M. Tomasello. 2018. Constructively combining languages: The use of code-mixing in German-English bilingual child language acquisition. *Linguistic Approaches to Bilingualism* 8(3). 393–409. <https://doi.org/10.1075/lab.17008.qui>

Eesti keele sulghäälikute häälduse variatsioon

Liis Ermus (Eesti Keele Instituut)

Oma doktoritöös (Ermus 2024) uurisin, kuidas eesti keele sulghäälikute hääldus varieerub ja mis seda varieerumist mõjutada võib. Väitekirj sisaldas nelja artiklit, mis uurisid lühikeste ja pikkade sulghäälikute ehk geminaatide hääldust spontaanses ja loetud kõnes, kirjaliku teksti tunnuste kasutamist sulghäälikute häälduse ennustamiseks ja vallandumisfaasi akustika seoseid välte ja sõna pearõhuga.

Mõõtmistulemused näitasid häälduse ulatuslikku nõrgenemist lühikestes sulghäälikutes. Kõneregistrite vahel oli mõningaid erinevusi: sulghäälikud spontaanses kõnes (Ermus 2017) nõrgenesid rohkem kui loetud tekstides (Ermus & Mihkla 2019). Pikad ja ülipikad sulghäälikud nõrgenesid märkimisväärselt vähem (Ermus 2019), kuid nõrgenenud allofoonid olid siiski enamuses. Häälduse nõrgenemise ulatust mõjutas ka häälduskoht (Ermus 2017, 2019). Bilabiaalse /p/ ja alveolaarse /t/ puhul olid sagedasemad allofoonid lühikestes ja pikkades häälikutes sarnased, piirdudes sulufaasi osalise kuni täieliku helilisusega. Velaarse /k/ puhul käitusid pikad ja lühikesed häälikud samas erinevalt: lühikestes häälikutes esines häälduse nõrgenemist sulghäälikute võrdluses kõige rohkem, geminaatides aga kõige vähem.

Vallandumisfaasi akustikast otsisin tunnuseid, mis võiks eristada kolme väldet, sarnaselt näiteks põhitooni liikumisele helilistes häälikutes (Ermus 2023). Selged erinevused ilmsesid lühikeste ja geminaatsulghäälikute vahel, kuid mitte teise ja kolmanda välte sulghäälikute vahel. Samuti olid omavahel väga sarnased sõnaalgulised (rõhulised) ja sõnasisesed (rõhuta) lühikesed sulghäälikud.

Vaatlesin ka tugeva ja nõrga ehk fortise ja leenise vastanduse iseloomulike tunnuste avaldumist eesti keele sulghäälikutes ja leidsin, eesti keeles ei ole eri pikkuskategooriate häälduse akustikas piisavalt suuri erinevusi, et selline vastandus oleks otstarbekas.

Kirjandus

- Ermus, Liis. 2017. Eesti keele lühikeste klusiilide häälduse variatsioon ja seda mõjutavad tegurid. *Mäetagused* 68. 27–52. <https://doi.org/10.7592/MT2017.68.ermus>
- Ermus, Liis. 2019. Estonian geminate plosives: some durational characteristics. Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. *Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 10(1). 35–52. <https://doi.org/10.12697/jeful.2019.10.1.02>
- Ermus, Liis. 2023. Acoustic characteristics of Estonian plosive bursts. In Oliver Niebuhr (ed.), *Proceedings of the 13th International Conference of Nordic Prosody*, 94–105. Sciendo. <https://doi.org/10.2478/9788366675728-007>
- Ermus, Liis. 2024. *The phonetic variation of plosives in Estonian* (Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 53). Tartu: University of Tartu Press.
- Ermus, Liis & Meelis Mihkla. 2019. Predictability of plosive reduction from written text in Estonian. In Sasha Calhoun, Paola Escudero, Marija Tabain & Paul Warren (eds.), *Proceedings of the 19th International Congress of Phonetic Sciences, Melbourne, Australia 2019*, 2635–2639. Canberra, Australasia: Australasian Speech Science and Technology Association Inc.

Eesnimed mitmekultuurilistes perekondades

Annika Hussar (Tallinna Ülikool)

Tänapäeva muutuvat maailma iseloomustab inimeste liikumine üle piiride – siirdutakse õppima, töötama, elama teistesse maadesse. Nii tekivad kergesti perekonnad, kus vanemad on pärit erinevast keele- ja kultuuriruumist.

Peale muude kokkulepete tuleb nendes perekondades otsustada laste nimede üle. Missuguse eesnime laps saab? Mis jääb peale: kas hinnatakse ühe või teise vanema, või mõlema taustakultuuri nimepanekutradsioone, või eelistatakse kompromissina neutraalset rahvusvahelisust? Kas arvesse tuleb lapse sünnikohamaa või planeeritud tulevase elukohamaa keel(ed) ja nimekasutus? Missugused keelelised aspektid arvesse tulevad, nt nimede erinev kirjapilt või hääldus erinevates keeltes? Kas ühe pere kõigi laste nimed valitakse ühesuguste põhimõtete järgi?

Praeguseks on välismaailma kohalolek Eestis aina suurenenud ning eestlasi endid kõikjal maailmas väga erinevates maades ja keelekeskkondades. Eesnimekasutus ise on samal ajal eri maades lähenenud ning kontaktide tihenedes ja moenimede levides on edetabelid järjest sarnasemaks muutunud.

Ettekandes vaadeldakse nimevalikuid ja nende põhjendusi peredes, kus üks vanematest on eestlane ja teine mõne muu rahvuse/keele esindaja.

(Konstruktsiooni) grammatika sõnastikus: miks, kellele ja kuidas

Jelena Kallas, Heete Sahkai, Ene Vainik, Geda Paulsen, Arvi Tavast, Kertu Saul, Raili Pool, Kristina Koppel (Eesti Keele Instituut)

Ettekandes käsitleme eesti keeleteaduse kontekstis suhteliselt uut valdkonda – konstruktikograafiat – ja selle teoreetilisi lähtekohti eesti keele grammatika esitamiseks sõnastikulaadses ressursis – konstruktikonis. Konstruktsioonipõhise lähenemise põhitees on, et sõnavara ja grammatika ei ole kaks eraldi moodulit, vaid moodustavad kontinuumi, mistõttu on otstarbekas kirjeldada neid ühtses formaadis ja ressursis. Selline lähenemine võimaldab pakkuda keelekasutajale infot nii üksikute sõnade tähenduste kui ka nende süntaktilise käitumise kohta. Teiselt poolt võimaldab see keele kirjeldamist ka abstraktsete skemaatiliste ja poolskemaatiliste konstruktsioonide võrgustikuna, näidates iga üksiku konstruktsiooni vormi, tähendust, sagedust, produktiivsust, tasemekohasust ja pragmaatilisi omadusi. Sel viisil saaks eesti konstruktikonis kirjeldada nt fraasikonstruktsioone (nt nimisõnalise hulga fraasi konstruktsioon: *kott õunu*), argumentstruktuuri konstruktsioone (nt soovimiskavatsemiskonstruktsioon: *Ta tahab ujuda*), määruskonstruktsioone (nt adessiivne viisi- ja põhjusemääruskonstruktsioon: *Raamat ilmub autori kirjastusel*), liitpredikaadikonstruktsioone (nt inhoatiivne passiivikonstruktsioon *minema/tulema* + Vmisele: *Maja läheb lammutamisele*), sõnamoodustuskonstruktsioone (nt teonimekonstruktsioon V+mine: *kirjutamine*), lausetüüpe (nt küsilause: *Kas olete valmis?*) ja kõrvalauseid (nt *et*-lause).

Ettekandes arutleme põhjalikumalt kahe konkreetse konstruktsiooni võimaliku esituse üle: nimisõnalise hulga fraasi konstruktsioon ja argumentstruktuuri konstruktsioon, kus verbide laiendina esineb *ma-* või *da-*infinitiiv.

Eesti keele verbide transitiivsuse skaala

Natalia Vaiss (Eesti Keele Instituut/Tallinna Ülikool)

Vaadeldes skalaarsena eesti keele verbide sihilisust kui nende semantilist potentsiaali, mis realiseerub süntaksis kas intransitiivses või transitiivses lauses või võimaldab nii intransitiivseid kui ka transitiivseid lausemalle, tutvustan ettekandes kuueastmelist transitiivsuse skaalat.

Skaala ehk kontinuum hõlmab kahte tüüpi intransitiivseid verbe (rangelt intransitiivsed verbid ja üldiselt intransitiivsed verbid), prototüüpset või polüseemselt labiilsete ehk ambitransitiivsete verbide rühma ning kolme tüüpi transitiivseid verbe (intransitiivsetena kasutatavad transitiivsed verbid, üldiselt transitiivsed verbid ja rangelt transitiivsed verbid).

Kontinuumi idee sündis korpuse põhjal tehtud tähelepanekute ja varasemates käsitlustes esitatu sünteesina. Hüpooteesi, et eesti keeles saab eristada ülalnimetatud kuut verbirühma, testisin eesti keele ühendkorpuse 2019 materjalil.

Toetudes varasematele käsitlustele (nt Tamm 2004, Kehayov & Vihman 2014, Metslang 2017), valisin igasse verbirühma 5 näiteverbi. Korpusanalüüsi eesmärk oli fikseerida iga näiteverbi süntaktiliselt ja semantiliselt transitiivsed ja/ või intransitiivsed kasutusjuhud 500 korpuse lause seas. Tulemuste analüüsimisel võtsin arvesse Hopperi ja Thompsoni (1980) transitiivsuse skaala põhimõtteid ja prototüüpse transitiivse sündmuse ideed (vt nt Lakoff 1977, Kittilä 2002, Næss 2007). Üldiselt võib väita, et korpuseandmed kinnitasid püstitatud hüpooteesi, kuid samas ilmestas korpuseanalüüs ka mitmeid vahepealseid juhtumeid ning aitas teha huvitavaid tähelepanekuid verbirühmade kohta.

Kirjandus

- Hopper, Paul J. & Sandra A. Thompson. 1986. Studies in Transitivity. *Language* 62(2). 425–432.
- Kehayov, Petar & Virve-Anneli Vihman. 2014. The lure of lability: A synchronic and diachronic investigation of the labile pattern in Estonian. *Linguistics* 52(4). 1061–1105. <https://doi.org/10.1515/ling-2014-0016>
- Kittilä, Seppo. 2002. Transitivity: Towards a comprehensive typology. Turku: Åbo Akademis Tryckeri.
- Lakoff, George. 1977. Linguistic gestalts. *Papers from the 13th regional meeting of the Chicago Linguistic Society*, 236–287. Chicago IL: CLS.
- Metslang, Helle. 2017. Sihitis. In Mati Erelt & Helle Metslang (eds.), *Eesti keele süntaks* (Eesti keele varamu 3.), 258–277. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Næss, Åshild. 2007. *Prototypical Transitivity* (Typological Studies in Language 72). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/tsl.72>
- Tamm, Anne. 2004. *Relations between Estonian verbs, aspect, and case*. Budapest: Eötvös Loránd University. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.21552.46083>